

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»**

Μελέτη και Αξιολόγηση του Προγράμματος

«Στέγαση και Επανάταξη 2014 -2017»

**Μελέτη Περίπτωσης: Η Διαδημοτική Συνεργασία
των Δήμων, Νέας Φιλαδέλφειας Χαλκηδόνας, Νέας
Ιωνίας, Χαλανδρίου και Ηρακλείου Αττικής**

Μαρία Ζήση

**Επιβλέπων Καθηγητής: Εμμανουήλ Σπυριδάκης, Αναπληρωτής
Καθηγητής του Τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου**

Κόρινθος, Μάρτιος 2018

**University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International
Relations**

**Master Program in
«Local and Regional Development and Local Government»**

**Study and Evaluation of the Program
“Housing and Reintegration 2014-2017”
Case Study: The Inter-municipal Cooperation of
Municipalities, Nea Philadelphia - Chalkidona, Nea
Ionia, Chalandri and Heraklion of Attica**

Maria Zisi

**Supervisor: Emmanouil Spiridakis, Associate Professor,
Department of Social and Educational Policy of the
University of Peloponnese**

Corinth, March 2018

**Στους γονείς μου, Σπύρο & Ελένη
για όσα μου έμαθαν...**

Ευχαριστίες

Η ολοκλήρωση αυτής της διπλωματικής μεταπτυχιακής εργασίας δεν θα είχε στεφθεί με επιτυχία χωρίς την ουσιαστική συμβολή ανθρώπων που συμμετείχαν σε όλα τα στάδια της μελέτης και θα ήθελα να τους εκφράσω τις ευχαριστίες μου.

Πρώτα από όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Εμμανουήλ Σπυριδάκη που ενδυνάμωσε την προσπάθειά μου, ήταν «μαζί» σε κάθε βήμα αυτής της διαδρομής, ως διδάσκων και ως επιβλέπων. Πρόσθεσε την ελευθερία στη σκέψη, την εμπιστοσύνη και εδραίωσε μια άριστη συνεργασία που ουσιαστικά θεμελίωσε τη συνεχή μου αναζήτηση και έρευνα στο επιστημονικό πεδίο.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης όλους όσους συνέβαλαν με οποιονδήποτε τρόπο στην επιτυχή εκπόνηση αυτής της διπλωματικής εργασίας. Ιδιαίτερος σε όσους διέθεσαν τον χρόνο τους, την δική τους εμπειρία και προοπτική στο θέμα συμμετέχοντας στην ερευνητική διαδικασία αυτής της μελέτης.

Οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους συναδέλφους μου κοινωνικούς λειτουργούς και συνεργάτες άλλων ειδικοτήτων που τα τελευταία χρόνια μοιραστήκαμε την ίδια αγωνία και δώσαμε καθημερινές μάχες, μαζί με όλους όσους βρέθηκαν από τη πλευρά των «αδυνάμων» παλεύοντας για αξιοπρέπεια.

**Μελέτη και Αξιολόγηση του Προγράμματος
«Στέγαση και Επανάταξη 2014 -2017»
Μελέτη Περίπτωσης: Η Διαδημοτική Συνεργασία των
Δήμων, Νέας Φιλαδέλφειας Χαλκηδόνας, Νέας Ιωνίας,
Χαλανδρίου και Ηρακλείου Αττικής**

Σημαντικοί Όροι: Τοπική Αυτοδιοίκηση, έλλειψη στέγης, άστεγος, ακραία φτώχεια, στέγαση, επανάταξη, κοινωνική φροντίδα, κοινωνικός αποκλεισμός.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως ερευνητικό αντικείμενο την διαδημοτική συνεργασία «Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Νέας Φιλαδέλφειας, Νέας Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου» στο πλαίσιο του προγράμματος «Στέγαση και Επανάταξη». Η μελέτη επικεντρώνεται στο θέμα της απώλειας στέγης σε σχέση με τις κοινωνικές ανισότητες.

Η διαδημοτική συνεργασία βασίζεται σε δύο βασικές καινοτομίες, στην ολιστική αντιμετώπιση των αστέγων παρέχοντας στέγαση και επανάταξη και στη πρωτοβουλία τεσσάρων Δήμων να δημιουργήσουν κοινό οργανωτικό σχήμα, το οποίο σχεδίασε, οργάνωσε και υλοποίησε με επιτυχία το έργο.

Στην αρχή της μελέτης γίνεται η εισαγωγή του θέματος της έλλειψης στέγης στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το θεσμικό πλαίσιο και το σύγχρονο προφίλ του αστέγου. Παρουσιάζεται ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην υποστήριξη των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού, οι πολιτικές, τα μέτρα, οι δράσεις και τα προγράμματα που εφαρμόζονται.

Πραγματοποιήθηκε ποιοτική κοινωνική έρευνα στο διαδημοτικό έργο και ερευνήθηκαν: η οργανωτική δομή, οι διαδικασίες, οι υπηρεσίες και οι προοπτικές. Στα αποτελέσματα της έρευνας αποτυπώθηκε η νέα δυνατότητα που έχει η Τοπική Αυτοδιοίκηση να καλύπτει τις ανάγκες μιας ιδιαίτερα ευάλωτης ομάδας πληθυσμού που αντιμετωπίζει τον ακραίο κοινωνικό αποκλεισμό και την έλλειψη στέγης, Η μελέτη διεξήχθη κατά τον Φεβρουάριο του 2018.

**Study and Evaluation of the Program
“Housing and Reintegration 2014-2017”
Case Study: The Inter-municipal Cooperation of
Municipalities, Nea Philadelphia - Chalkidona, Nea Ionia,
Chalandri and Heraklion of Attica**

Keywords: Local Administration, homelessness, lack of housing, reintegration, social care, social exclusion.

Abstract

This thesis presents the inter-municipal cooperation entitled “Housing, food, and social care for citizens of the municipalities of Nea Ionia, Nea Philadelphia, Nea Chalkidona, Heraklion Attica and Chalandri” in the framework of the project entitled “Housing and Reintegration”. The study focuses on the issue of the loss of accommodation in relation to social inequalities.

The inter-municipal cooperation is based on two basic innovations: first, holistic treatment of the homeless by providing housing and reintegration, and, secondly, the initiative of four municipalities to create a common organizational scheme, which has designed, organized and successfully implemented the project.

The study initially provides an introduction to the topic of lack of housing in Greece and the European Union, the institutional framework and the profile of the contemporary homeless person. It also provides an overview of the role of Local Administration in supporting vulnerable population groups, and the policies, measures, actions and programmes that are implemented.

Qualitative social research was conducted, which investigated: organizational structure, procedures, services and prospects. The research results reflect the novel possibility of Local Administration to attend to the needs of a particularly vulnerable population group, which is faced with extreme social exclusion and lack of accommodation. The study was conducted in February 2018.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη της συγγραφέως και ο επιβλέπων, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Η δηλούσα

.....
(Υπογραφή)

Περιεχόμενα

Περίληψη	1
Abstract	2
Κατάλογος Πινάκων	10
Κατάλογος Διαγραμμάτων	11
Συντομογραφίες/Ακρωνύμια	12
Εισαγωγή	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΕΓΗΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

1.1. Εισαγωγή	15
1.2. Ιστορική αναδρομή	15
1.3. Νομικό πλαίσιο	18
1.3.1. Θεσμική αναγνώριση των αστέγων ως ευπαθούς κοινωνικής ομάδας	19
1.4. Η ταυτότητα του αστέγου	19
1.5. Ευρωπαϊκή Ένωση και έλλειψη στέγης	20
1.6. Τοπική Αυτοδιοίκηση και έλλειψη στέγης	22
1.7. Αιτίες στεγαστικού αποκλεισμού	24
1.7.1. Δομικοί, θεσμικοί, σχεσιακοί και ατομικοί παράγοντες	24
1.7.2. Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός	25
1.7.2.1. Η έννοια της φτώχειας	25
1.7.2.2. Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού	25
1.7.2.3. Η σχέση κοινωνικού αποκλεισμού και φτώχειας	26
1.5.2.4. Οικονομική κρίση και έλλειψη στέγης	27
1.8. Θεωρίες για την αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης	29
1.8.1. Προσέγγιση της κλιμακωτής μετάβασης (Treatment first)	29
1.8.2. Προσέγγιση προτεραιότητας στη στέγη (Housing First)	30

1.9. Πολιτικές, μέτρα, δράσεις και προγράμματα για την αντιμετώπιση της έλλειψη στέγης	31
1.10. Ανακεφαλαίωση	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

2.1. Εισαγωγή	33
2.2. Η υπάρχουσα κατάσταση στη Τοπική Αυτοδιοίκηση	33
2.2.1. Η πρόληψη για την αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση	35
2.2.1.1.Κεντρικές κοινωνικές υπηρεσίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης	35
2.2.1.2. Κέντρο κοινότητας	35
2.2.1.3. Κοινωνικό εισόδημα αλληλεγγύης	35
2.2.1.4. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (ΤΕΒΑ)	36
2.2.1.5. Κοινωνικό παντοπωλείο και κοινωνικό ενδυματοπωλείο	36
2.2.1.6. Κοινωνικό φαρμακείο	37
2.2.1.7. Κοινωνικό συσσίτιο	37
2.2.1.8. Απαλλαγή ή μείωση δημοτικών τελών σε κατοίκους που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες	37
2.2.1.9. Συμβουλευτικοί σταθμοί ισότητας των φύλων	37
2.2.1.10. Κέντρα πρόληψης των εξαρτήσεων και προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας	38
2.2.2. Η επείγουσα διαχείριση για την έλλειψη στέγης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση	38
2.2.2.1. Μέτρα για αστέγους λόγω έκτακτων καιρικών συνθηκών	38
2.2.2.2. Ξενώνες αστέγων	38
2.2.2.3. Ξενώνες γυναικών θυμάτων βίας	39
2.2.2.4. Ανοιχτά κέντρα ημερησίας υποδοχής αστέγων	39

2.2.3 Η μεταβατική φιλοξενία αστέγων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση	40
2.2.3.1. Πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη»	40
2.2.4. Κεντρικές πολιτικές για την εξάλειψη των αιτίων που οδηγούν στην απώλεια στέγης	43
2.2.4.1. Πρόσβαση ανασφάλιστων στο εθνικό σύστημα υγείας	44
2.2.4.2. Πρόγραμμα στεγαστικής συνδρομής ηλικιωμένων	44
2.2.4.3. Σύνταξη ανασφάλιστου υπερήλικα	44
2.2.4.4. Κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο ηλεκτρικού ρεύματος και νερού	44
2.2.4.5. Νόμος 3869/10 – «Νόμος Κατσέλη» - Προστασία της Α' κατοικίας από πλειστηριασμούς	45
2.3. Παρουσίαση της διαδημοτικής συνεργασίας « Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Φιλαδέλφειας – Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου» Πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη»	45
2.3.1. Υφιστάμενη κατάσταση στην διαδημοτική συνεργασία	46
2.3.2. Πρόταση της διαδημοτικής συνεργασίας	46
2.3.3. Περιγραφή του διαδημοτικού προγράμματος	47
2.3.4. Οργανωτική δομή	48
2.3.5. Διαδικασίες και παρεχόμενες υπηρεσίες	49
2.4. Ανακεφαλαίωση	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	
3.1. Εισαγωγή	54
3.2. Μελέτη περίπτωσης του διαδημοτικού προγράμματος	54
3.3. Σκοπός της έρευνας	55
3.4. Ερευνητικά ερωτήματα	56
3.5. Εργαλεία της έρευνας	56
3.6. Ερευνητικές ερωτήσεις	57
3.7. Μέθοδος ποιοτικής ανάλυσης και κωδικοποίησης	58
3.8. Δείγμα έρευνας και δειγματοληψία	58

3.9. Ζητήματα δεοντολογίας	59
3.10. Περιορισμοί της μελέτης	60
3.11. Ερευνητικά αποτελέσματα	61
3.11.1. Πρώτη θεματική: Γενικά στοιχεία, σχεδιασμός, προσδοκίες.	61
3.11.2. Δεύτερη θεματική: Υλοποίηση του διαδημοτικού προγράμματος	66
3.11.2.1. Οργανωτική δομή	66
3.11.2.2. Λειτουργίες και διαδικασίες	67
3.11.2.3. Ανθρώπινο δυναμικό	71
3.11.2.4. Χρηματοδότηση	72
3.11.3. Τρίτη θεματική: Προτάσεις και προοπτικές.	72
3.12. Ανακεφαλαίωση	74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

4.1. Εισαγωγή	75
4.2. Γενικά συμπεράσματα	75
4.3. Ειδικά συμπεράσματα στην ενότητα του σχεδιασμού	76
4.4. Ειδικά συμπεράσματα στην ενότητα της υλοποίησης	77
4.5. Ειδικές προτάσεις για τη βελτίωση του Προγράμματος της διαδημοτικής συνεργασίας	78
4.5.1. Θεσμικές προτάσεις	78
4.5.2. Οργανωτικές προτάσεις	79
4.5.3 Επιχειρησιακές προτάσεις	80
4.6. Γενικές προτάσεις για τη βελτίωση του Προγράμματος «Στέγασης και Επανένταξης»	81
4.6.1. Πρόταση 1: Ο συντονισμός στην ευθύνη της Τοπική Αυτοδιοίκηση	81
4.6.2. Πρόταση 2: Τοπικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη	82
4.6.3. Πρόταση 3: Ενεργή συμμετοχή ομάδας στόχου και κοινωνικό περιβάλλον	82

4.7. Ανακεφαλαίωση	82
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	
Ελληνική	84
Ξενόγλωσση	85
Ιστότοποι και πρωτογενείς πηγές	87

Κατάλογος Πινάκων

- 1.1. Τυπολογία ΕΤΗΟΣ όπου κατατάσσει τους ανθρώπους που είναι άστεγοι σύμφωνα με τις συνθήκες διαβίωσης και στέγασης σε 4 βασικές εννοιολογικές κατηγορίες και σε 13 υποκατηγορίες. 21**
- 1.2. Ποσοστό νοικοκυριών με δυσκολίες ανταπόκρισης στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών με διάκριση σε φτωχά και μη φτωχά νοικοκυριά: 2016 29**
- 2.1. Επιλέξιμες δαπάνες για την επίτευξη του στόχου του πυλώνα της στέγασης 42**
- 2.2. Επιλέξιμες δαπάνες για την επίτευξη του στόχου του πυλώνα της επανένταξης 43**

Κατάλογος Διαγραμμάτων

1.1. Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό: 2005, 2008 – 2016	26
1.2. Οικονομική δυνατότητα πληρωμής λογαριασμών	28

Συντομογραφίες / Ακρωνύμια

ΑΜΕΑ Άτομα με Αναπηρία

Γ.Γ.Ι.Φ. Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων

Γ.Γ.Π.Π. Γενικής Γραμματείας Πολιτικής Προστασίας

Γ.Γ.Π. Γενική Γραμματεία Πρόνοιας

Ε.Ι.Ε.Α.Δ. Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού

Ε.Κ.Κ.Α. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Ε.Ε. Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε.Κ.Κ.Ε. Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών

Ε.Ε.Π. Ευρωπαϊκή Ένωση Προγραμμάτων

ΕΛΣΤΑΤ

Ε.Σ.Π.Α. Εθνικό Συμβούλιο Ποιότητας για την Ανάπτυξη

Ε.Σ.Π.Α. Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς

ΕΠΑΝΑΔ Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης

Ε.Π. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

Ι.Κ.Α. Ίδρυμα Κοινωνικής Ασφάλισης

Ι.Κ.Π. Ινστιτούτου Κοινωνικής Πολιτικής

ΚΑΠΗ Κέντρο Ανοιχτής Περίθαλψης Ηλικιωμένων

Κ.Ε.Α. Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης

Κ.Κ.Π. Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας

ΚΟΤ Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο

ΚΥΑΔΑ Κέντρο Υποδοχής & Αλληλεγγύης Δήμου Αθηναίων

Μ.Κ.Ο. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Ν.Π.Δ.Δ. Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου

Ν.Π.Ι.Δ. Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου

Ο.Γ.Α. Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων

Ο.Ε.Κ. Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας

Ο.Τ.Α. Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΟΗΕ Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Τ.Α. Τοπική Αυτοδιοίκηση

Τ.Ε.Β.Α. Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους FEANTSA - European Federation of National Organizations Working with the Homeless

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής έγινε ενεργός, διακριτός με προαιρετικό όμως χαρακτήρα κατά την δεκαετία του 1980. Με τον νόμο 3852/2010 στο άρθρο 75, παρ.1, γνωστός ως νόμος «Καλλικράτης» προστέθηκαν στους Δήμους και στις Περιφέρειες αρμοδιότητες που αφορούν και σχετίζονται με θέματα κοινωνική προστασίας και κοινωνικής φροντίδας.

Η οικονομική κρίση διαμόρφωσε νέες συνθήκες, μεγέθυνε ανισότητες και αύξησε τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ταυτόχρονα αύξησε τα προβλήματα που σχετίζονται με την έλλειψη της στέγης που είναι η πιο ακραία μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού.

Δημιουργήθηκε μια νέα ομάδα αστέγων, οι «νεοάστεγοι» που η αιτία των προβλημάτων τους σχετίζεται με τις επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης. Υπάρχουν συγκεκριμένα κοινά χαρακτηριστικά στους «νεοάστεγους» και σχετίζονται με τη μείωση των εισοδημάτων, την ανεργία, την επισφαλή εργασία, την οπισθοδρόμηση των εργασιακών δικαιωμάτων και την εξασθένηση των καθολικών προνοιακών συστημάτων. Γίνεται συνεχώς δυσκολότερο να διατηρηθεί ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, αλλά και τα κοινωνικά προβλήματα γίνονται περίπλοκα και σύνθετα. Με τις νέες συνθήκες επιτάσσεται η άσκηση κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο να είναι διευρυμένη με καινοτόμες δράσεις ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες. Στη μελέτη παρουσιάζονται οι πολιτικές, τα μέτρα, οι δράσεις και τα προγράμματα που εφαρμόζονται στο επίπεδο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Σε μια τέτοια δράση εντάσσεται το εθνικής εμβέλειας πρόγραμμα «Στέγαση και Επανάταξη» που είναι ένα σύγχρονο και καινοτόμο εργαλείο, σχεδιασμένο για ειδικές ομάδες στόχου που πλήττονται από την μεγάλη οικονομική κρίση. Οι παρεμβάσεις του προγράμματος, αντιμετωπίζουν τα άτομα με ολιστική προσέγγιση, παρέχοντας άμεση στέγαση (ενοίκιο, οικοσκευή, κάλυψη βασικών αναγκών επιβίωσης, κ.α.), κοινωνική φροντίδα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για επιστροφή στον κοινωνικό ιστό μέσω της παροχής υπηρεσιών εργασιακής ένταξης (ενδυνάμωσης επαγγελματικής επανατοποθέτησης, στήριξη για εύρεση – διατήρηση - επιδότηση εργασίας).

Με πρωτοβουλία των διοικήσεων των τεσσάρων Δήμων, δημιουργήθηκε ένα καινοτόμο οργανωτικό σχήμα διαδημοτικής συνεργασίας που βασίστηκε αμιγώς στις εσωτερικές δυνάμεις των τεσσάρων Δήμων. Με αυτό το σχήμα εντάχθηκαν στο εθνικό πρόγραμμα και υλοποίησαν ένα τοπικό σχέδιο δράσης με τίτλο «Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Νέας Φιλαδέλφειας –Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου».

Η παρούσα μελέτη διαπραγματεύεται τα θέματα της διαδημοτικής συνεργασίας σε σχέση με τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και τα αποτελέσματα του προγράμματος έτσι όπως αποτυπώνονται μέσα από τις δομές υλοποίησης του έργου.

Πραγματοποιήθηκε κοινωνική έρευνα με ποιοτικά χαρακτηριστικά, έγινε η συνολική αποτύπωση της ανάπτυξης του προγράμματος στους τέσσερις Δήμους και η καταγραφή της εμπειρίας των πολιτικών και των υπηρεσιακών στελεχών που ασχολήθηκαν με το πρόγραμμα.

Η έρευνα αναφέρεται στον αρχικό εθνικό σχεδιασμό και την ανάληψη δράσεων, συνεχίζει στον τοπικό σχεδιασμό, στην υλοποίηση του προγράμματος και στα θετικά αποτελέσματα που απέφερε στο τοπικό επίπεδο. Δίνεται έμφαση στην εμπειρία των προκλήσεων, των δυσκολιών και των προοπτικών του εγχειρήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΕΓΗΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

1.1. Εισαγωγή

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται η εισαγωγή του θέματος της έλλειψης στέγης στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το θεσμικό πλαίσιο και το σύγχρονο προφίλ του αστέγου. Παρουσιάζεται ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην υποστήριξη των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού. Στη συνέχεια τα παραπάνω θέματα πλαισιώνονται με τις τοποθετήσεις και τις θεωρίες που έχει αναπτύξει η επιστημονική κοινότητα στο θέμα της στέγασης ευάλωτων ατόμων

Στο κεφάλαιο αποτυπώνεται το φαινόμενο της έλλειψης και ο κίνδυνος απώλειας της στέγης, όπως αυτό καταγράφεται μέσα το πρίσμα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η μελέτη οριοθετεί το ζήτημα της απώλειας στέγης σε σχέση με τις κοινωνικές ανισότητες. Για τον λόγο αυτό δεν αποτυπώνονται θέματα, που σχετίζονται με έκτακτες ανάγκες λόγω καιρικών καταστροφών, σεισμών, πυρκαγιών, ούτε και η αντιμετώπιση στεγαστικών αναγκών προσφύγων και μεταναστών.

1.2. Ιστορική αναδρομή

Η Ελλάδα, λόγω της Μικρασιατικής καταστροφής, ανέπτυξε έμπειρη διοικητική υποδομή στην παροχή κοινωνικής στέγης. Το Υπουργείο Πρόνοιας εφάρμοσε αρχικά προγράμματα προσφυγικής και λαϊκής κατοικίας και στην συνέχεια, την δεκαετία του 1950, προχώρησε στην κατασκευή κατοικιών για την αποκατάσταση αγροτικών οικισμών στην περιφέρεια και κυρίως για την μεταστέγαση απόρων αστέγων σε εργατικές πολυκατοικίες. Τα προγράμματα μειώθηκαν με την έλευση της ραγδαίας αστικοποίησης και την οικοδομική έκρηξη της δεκαετίας του 1970 και ότι απέμεινε μεταφέρθηκε στο Υπουργείο Χωροταξίας και οικιστικής Πολιτικής χωρίς να υπάρχει κανένα στοιχείο κοινωνικής πολιτικής για στήριξη της κατοικίας. (Εμμανουήλ 2006 Β σελ. 5-7).

Τα επόμενα χρόνια δεν υπήρχε σχεδιασμένη κεντρική πολιτική για την κατοικία γενικά, αλλά ούτε και κοινωνική πολιτική για την κατοικία. Με ευθύνη της Ελληνικής Πολιτείας αναπτύχθηκαν μεμονωμένες δράσεις και ενδυναμώθηκαν συγκεκριμένες διαστάσεις για την κατοικία όπως:

- i. Φοροαπαλλαγές για την απόκτηση πρώτης κατοικίας καθώς και για τόκους δανείων για την πρώτη κατοικία.
- ii. Επιδοτήσεις επιτοκίου για στεγαστικά δάνεια από ιδιωτικές τράπεζες για την απόκτηση πρώτης κατοικίας.
- iii. Κοινωνικές παρεμβάσεις σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, πλημμύρες, σεισμοί, οικονομικές ενισχύσεις σε παλιννοστούντες Έλληνες.
- iv. Στεγαστικά προγράμματα του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας, όπου παρείχε στεγαστικές ευκαιρίες σε μισθωτούς ασφαλισμένους στο ΙΚΑ.
- v. Πολεοδομική πολιτική και πολιτική γης μέσω του πολεοδομικού σχεδιασμού εξασφαλίζοντας ευνοϊκούς όρους δόμησης, ανοχή στα αυθαίρετα, ένταξη στο σχέδιο πόλης, αρτιότητα σε μικρά οικόπεδα.

Οι παραπάνω δράσεις δεν μπορούν να οριστούν ως πολιτική για την κατοικία, διότι δεν έχουν σαφή και περιεκτικό στόχο, δεν έχουν θετικό και δημόσιο χαρακτήρα, δεν είναι έτσι οργανωμένα ώστε να αξιολογηθούν και να αναπροσαρμοστούν (Εμμανουήλ 2006 Β σελ. 7-10).

Η Ελληνική πραγματικότητα επικεντρώνεται στην απόκτηση στέγης ως αξία με έμφαση στην ιδιοκτησία και όχι στην κάλυψη των στεγαστικών αναγκών. Δίνεται υποστήριξη με μεθόδους επιδότησης σε όσους διαθέτουν κεφαλαία ή έχουν πιστοληπτική ικανότητα και όχι σε όσους έχουν πραγματική έλλειψη πόρων. (Εμμανουήλ 2006 Β σελ. 10-12).

Υπάρχουν δύο παράγοντες που έδρασαν καταλυτικά στην απουσία του θεσμού της κοινωνικής κατοικίας, αλλά και των μέτρων κοινωνικής πολιτικής για την κατοικία. Ο ένας παράγοντας είναι τα πολύ υψηλά ποσοστά ιδιοκατοίκησης (στις αρχές του 1990 ήταν πάνω από 75% του συνόλου των κατοικιών). Ο δεύτερος παράγοντας είναι ο μικρός αριθμός αστέγων που διαβιούν στον δρόμο. (Εμμανουήλ et al, 1996 σελ. 65-6).

Στην δεκαετία του 1990 αναπτύσσονται στοχευμένες πολιτικές για πολιτικούς πρόσφυγες και ομογενείς από τον Πόντο. Ταυτόχρονα σε αυτό το χρονικό διάστημα στον Ελλαδικό χώρο υπάρχουν 8.000 περίπου αναγνωρισμένοι πρόσφυγες κυρίως Κούρδοι, αλλά και από άλλες χώρες (Ιράκ, Τουρκία, Σομαλία, Σουδάν κ.α.) λειτουργεί, δε, στο Λαύριο προσφυγικός καταυλισμός για αιτούντες άσυλο. (Sapounakis 1997 σελ. 10).

Σε αυτήν την περίοδο ως την αρχή της δεκαετίας το 2000 δεν υπάρχουν συγκεκριμένα προγράμματα και υπηρεσίες για ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού από την Ελληνική Πολιτεία. Οι λιγοστές δράσεις που γίνονται αφορούν μόνο στη διαχείριση των «ορατών» αστέγων που βρίσκονταν στους δρόμους και πραγματοποιούνται από την εκκλησία και από λιγοστές φιλανθρωπικές οργανώσεις. (Arapoglou V., 2002 σελ. 85).

Οι κρατικές παρεμβάσεις είχαν ως βάση την μεταφορά αστέγων και χρηστών ναρκωτικών κατά τη χρονική περίοδο πριν και κατά την διάρκεια των ολυμπιακών αγώνων, είχαν ως σκοπό την «εκκαθάριση» της Αθήνας για τους αγώνες και όχι την κοινωνική παρέμβαση. (Sapounakis 2004 σελ. 13).

Στην δεκαετία του 2000 με πρωτοβουλίες της Γενικής Γραμματείας Ισότητας σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, δημιουργήθηκαν ειδικές δομές για την φιλοξενία γυναικών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, εμπορίας ανθρώπων. Επίσης σε αυτό το διάστημα το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης λειτουργεί δύο κοινωνικούς ξενώνες (Κουμουνδούρου, Καρέας) για την φιλοξενία αστέγων επίσης αναλαμβάνει τον συντονισμό για την εισαγωγή τους στους κοινωνικούς ξενώνες.

Την περίοδο μετά το 2004 αναπτύσσονται πρόγραμμα με την χρηματοδότηση της ΕΕ με στόχο την αποασυλοποίηση και στέγαση με τη δημιουργία Ψυχιατρικών Ξενώνων με το πρόγραμμα «Ψυχαργώ». Καταγράφεται επίσης κινητικότητα με τη δημιουργία άτυπων δικτύων από φιλανθρωπικές οργανώσεις και δραστήριες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις για το δικαίωμα στη Στέγη και την Κατοικία.

Μετά το 2010 οι παρεμβάσεις συνεχίζουν να είναι αποσπασματικές και ουσιαστικά γίνεται προσπάθεια διαχείρισης των αστέγων που είναι «ορατοί», βρίσκονται στους δρόμους και διανυκτερεύουν σε εξωτερικούς χώρους. Δεν δίνεται έμφαση σε ομάδες

που δεν τόσο «ορατές», αλλά έχουν ανάγκες πρόληψης ώστε να μην εισαχθούν στο φάσμα της αστεγίας. (Αράπογλου, 2015).

Το 2014 ροές προσφύγων από διάφορες χώρες, αλλά κυρίως από την περιοχή της Συρίας, δημιουργούν τεράστια προβλήματα αστέγων σε όλο τον Ελλαδικό χώρο. Τον Ιανουάριο του 2018 στη Ελλάδα υπάρχουν καταγεγραμμένοι 43.000 περίπου πρόσφυγες. Για τη στέγαση σε διαμερίσματα των προσφύγων και αιτούντων άσυλο, υλοποιείται το πρόγραμμα Στήριξης Έκτακτης Ανάγκης για την Ένταξη και τη Στέγαση – ESTIA σε 13 δήμους και 9 ΜΚΟ. Το πρόγραμμα ESTIA υλοποιείται από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και με χρηματοδότηση από το τμήμα Ανθρωπιστικής Βοήθειας και Πολιτικής Προστασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (ESTIA – Πρόγραμμα Στήριξης Έκτακτης Ανάγκης για την Ένταξη και τη Στέγαση: [online] Διαθέσιμο από: http://estia.unhcr.gr/el/home_page/ [πρόσβαση 9 Φεβρουαρίου 2018]).

1.3. Νομικό πλαίσιο

Η αναγνώριση του δικαιώματος στην κατοικία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την άσκηση των περισσότερων θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως το δικαίωμα του ατόμου να ζει με αξιοπρέπεια, το δικαίωμα του ατόμου στην υγεία κ.τ.λ. (Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αντιμετώπιση του Προβλήματος της Έλλειψης Στέγης, 2013).

Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδας, *«Η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που την στερούνται ή που στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του κράτους»* (Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 21, παρ 4). Το ελληνικό σύνταγμα κατοχυρώνει πλήρως το δικαίωμα στην στέγη για τους πολίτες του και ορίζει υπεύθυνο το κράτος για την προστασία αυτού του δικαιώματος.

Παρ όλα αυτά αξίζει να σημειώσουμε ότι τον όρο «άστεγο» σε επίσημο έγγραφο τον συναντούμε για πρώτη φορά σε έγγραφο της Ελληνικής Πολιτείας το 2006 σε αναφορά ενός πιλοτικού προγράμματος για αστέγους της περιοχής της Αθήνας (Sapounakis 2005 σελ. 8)

1.3.1. Θεσμική αναγνώριση των αστέγων ως ευπαθείς κοινωνικής ομάδας

Με τον Ν.4052/2012 άρθρο 29 οι άστεγοι εντάσσονται στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού. Ως άστεγοι ορίζονται όλα τα άτομα που διαμένουν νόμιμα στην χώρα τα οποία στερούνται πρόσβασης ή έχουν επισφαλή πρόσβαση σε επαρκή ιδιόκτητη ενοικιασμένη ή παραχωρημένη κατοικία, που πληρεί τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές και διαθέτει τις βασικές υπηρεσίες ύδρευσης και ηλεκτροδότησης. Στους αστέγους περιλαμβάνονται κυρίως αυτοί που διαβιούν στο δρόμο, σε ξενώνες, αυτοί που φιλοξενούνται από ανάγκη προσωρινά σε ιδρύματα ή σε άλλες κλειστές δομές καθώς και αυτοί που διαβιούν σε ακατάλληλα καταλύματα.

1.4. Η ταυτότητα του αστέγου

Σύμφωνα με την έκθεση του Ινστιτούτου Κοινωνικής Πολιτικής του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (Μ. Ναούμη et al, 2010), τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας, έχει διεξαχθεί μικρός αριθμός ερευνών για τους αστέγους και τις διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού τους.

Ως προς τη δημογραφική τους σύνθεση, προκύπτει ότι η πλειοψηφία των αστέγων είναι άνδρες παραγωγικής ηλικίας, άγαμοι ή χωρισμένοι. Τα αίτια απώλειας της στέγης αποτελούν συνδυασμό παραγόντων, με επικρατέστερους το οικονομικό πρόβλημα και την ανεργία ενώ ακολουθούν οι έντονη ψυχοπαθολογία και η εξάρτηση από ουσίες. Οι άστεγοι βιώνουν πολύ δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό τους μένει στην ύπαιθρο ή σε εγκαταλειμμένα κτήρια και στηρίζεται για τη διατροφή του στα συσσίτια της εκκλησίας ή των δήμων.

Τον Απρίλιο του 2009 το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης έκανε Πανελλαδικά ποσοτική αποτύπωση των εκτός στέγης ατόμων, με βάση την ευρωπαϊκή τυπολογία για την έλλειψη στέγης – ETHOS (Απρίλιος 2009). Το (ΕΚΚΑ) ανέλαβε το συντονισμό της πανελλαδικής καταγραφής των αστέγων. Η καταγραφή βασίστηκε στα στοιχεία που διέθεταν οι κοινωνικές υπηρεσίες των Νομαρχιακών (Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αντιμετώπιση του Προβλήματος της Έλλειψης Στέγης, 2013). Σύμφωνα με τα δεδομένα αυτά, οι άστεγοι υπολογίζονται σε 21.216 άτομα. Στην καταγραφή αυτή, δεν συμπεριλαμβάνεται ο αριθμός των παράνομων μεταναστών, ούτε των πολιτικών προσφύγων που διαμένουν προσωρινά

σε κέντρα υποδοχής προσφύγων-αιτούντων άσυλο, ούτε και των μετακινούμενων Ρομά / Τσιγγάνων που ζουν σε καταυλισμούς, κατηγορίες για τις οποίες προβλέπονται ειδικά προγράμματα στήριξης. (Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αντιμετώπιση του Προβλήματος της Έλλειψης Στέγης, 2013).

Σε έρευνα του ΚΥΑΔΑ κατά το έτος 2016 σε πληθυσμό αστέγων στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας καταγράφεται ότι οι άστεγοι στην Αθήνα είναι κυρίως άνδρες με ποσοστό 85,4 %, σε παραγωγική ηλικία είναι το 53%. Οι περισσότεροι αλλοδαποί άστεγοι 63,4% δεν διαθέτουν νομιμοποιητικά έγγραφα. Το 40% έχουν γίνει άστεγοι στο χρονικό διάστημα της οικονομικής κρίσης. Ο ένας στους δύο άστεγους δηλώνει ότι είναι άστεγος λόγω ανεργίας. Οι περισσότεροι αντιμετωπίζουν προβλήματα από την γραφειοκρατία των κοινωνικών υπηρεσιών και την υπερπληρότητα των στεγαστικών δομών. (Έρευνα ΚΥΑΔΑ, 2016).

1.5. Ευρωπαϊκή Ένωση και έλλειψη στέγης

Η έλλειψη στέγης είναι ένα από τα κύρια προβλήματα που συμπεριλαμβάνει η Στρατηγική για την Κοινωνική Προστασία και Ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρόληψη της έλλειψης στέγης και η επανένταξη των αστέγων απαιτεί την κατανόηση των διαδικασιών που οδηγούν σε αυτήν και άρα μια ευρεία αντίληψη για το τι σημαίνει έλλειψη στέγης.

Το δικαίωμα στην στέγη αναγνωρίζεται το 2006, στο Άρθρο 31 του Αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης (*Council of Europe* 1996). Στη συνέχεια το Ευρωπαϊκό παρατηρητήριο για την έλλειψη στέγης *FEANTSA* (*European Federation of National Organizations Working with the Homeless-FEANTSA*) συντονίζει εθνικούς ανταποκριτές σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταγραφή του φαινομένου και την αξιολόγηση εφαρμοσμένων πολιτικών.

Η *FEANTSA* (Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των οργανώσεων που εργάζονται με τους αστέγους) έχει αναπτύξει μια τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία, που ονομάζεται *ETHOS*. Δόθηκε έμφαση στην διατύπωση ενός ορισμού και σχετικής τυπολογίας αποδεκτού από όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η τυπολογία αυτή, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 2, δομείται στο δεδομένο ότι υπάρχουν τρεις βασικές παράμετροι, που συνιστούν - προσδιορίζουν την έννοια του “σπιτιού”:

Πίνακας 1.1

Τυπολογία ETHOS όπου κατατάσσει τους ανθρώπους που είναι άστεγοι σύμφωνα με τις συνθήκες διαβίωσης και στέγασης σε 4 βασικές εννοιολογικές κατηγορίες και σε 13 υποκατηγορίες.

	Λειτουργικός Ορισμός	Συνθήκες Διαβίωσης	Γενικοί Προσδιορισμοί Όρων Κατοικίας	
ΑΣΤΕΓΟΙ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	1 Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	1.1 Διαμονή σε δημόσιους χώρους ή εξωτερικούς χώρους	Διαμονή στο δρόμο ή σε δημόσιους χώρους, χωρίς το κατάλυμα να μπορεί να θεωρηθεί τόπος κατοικίας	
	2 Διαμονή σε χώρους για επείγουσες περιπτώσεις	2.1 Διανυκτέρευση σε ξενώνες ύπνου	Άνθρωποι χωρίς σταθερό τόπο διαμονής, που χρησιμοποιούν για διανυκτέρευση υποβαθμισμένα καταλύματα.	
ΣΤΕΡΕΟ ΤΥΜΒΗΘΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	3 Διαμονή σε ξενώνες για αστέγους	3.1 Διαμονή σε ξενώνα για άστεγους 3.2 Προσωρινή παραμονή σε ξενώνα για άστεγους 3.3 Υποστηρίξιμη διαμονή σε μεταβατικό στάδιο	Ο χρόνος παραμονής ορίζεται να είναι σύντομος*	
	4 Φιλοξενία σε ξενώνες γυναικών	4.1 Διαμονή σε ξενώνες για γυναίκες	Σύντομη* φιλοξενία γυναικών, που έχουν βιώσει ενδο-οικογενειακή βία.	
	5 Διαμονή σε κέντρα για μεταναστευτές πρόσφυγες	5.1 Προσωρινή φιλοξενία σε κέντρα υποδοχής για αιτούντες άσυλο 5.2 Προσωρινή φιλοξενία για μετανάστες	Βραχυχρόνια φιλοξενία σε χώρους υποδοχής λόγω νομικής εκκρεμότητας.	
	6 Πρόσωπα που φεύγουν από ιδρύματα	6.1 Εξτήριο από σωφρονιστικά καταστήματα – Αποφυλακίζομενοι 6.2 Εξτήριο από Ψυχιατρεία και άλλα Νοσοκομεία η αποφοίτηση από θεραπευτικά προγράμματα για χρήση ουσιών 6.3 Λήξη φιλοξενίας σε ιδρύματα Παιδικής Προστασίας /στέγες ανηλίκων	Δεν υπάρχει άλλη κατοικία πριν την αποφυλάκιση Παράταση της νοσηλείας λόγω της έλλειψης στέγης Δεν πιστοποιείται η ύπαρξη κατοικίας (με την συμπλήρωση των 18 χρόνων)	
	7 Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	7.1 Στεγαστική φροντίδα για ηλικιωμένους αστέγους 7.2 Υποστηρίξιμη διαμονή για πρώην αστέγους	Διαμονή μακράς διάρκειας* και παροχή φροντίδας για πρώην αστέγους	
	ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΣΕ ΕΠΙΣΦΑΛΗ ΣΤΕΓΑΣΗ	8 Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	8.1 Προσωρινή φιλοξενία σε συγγενείς ή φίλους (από ανάγκη) 8.2 Διαμονή σε καθιστός παράνομης ή παράτυπης υπενοίκιασης 8.3 Παράνομη καταπόνηση γης (για στεγαστικό σκοπό)	Προσωρινή διαμονή σε συμβατική κατοικία αλλά όχι σε κανονική και μόνιμη λόγω έλλειψης στέγης Διαμονή χωρίς νόμιμη εννοίκιαση – παράνομη κατάληψη Καταπόνηση γης χωρίς νόμιμα δικαιώματα
		9 Άνθρωποι που ζουν υπό την απειλή έξωσης	9.1 Αναγκαστική έξωση με δικαστική εντολή από εννοικιάζομενη κατοικία 9.2 Εντολή κατάσχεσης ιδιόκτητης κατοικίας	Όπου εντολές για έξωση είναι σε ισχύ Όπου υπάρχει δικαστική εντολή για κατάσχεση
10 Πρόσωπα που ζουν υπό την απειλή βίας		10.1 Διαμονή στην οικογενειακή εστία με καταγεγραμμένα από την αστυνομία περιστατικά βίας	Όταν η αστυνομία λαμβάνει μέτρα για να εξασφαλίσει ασφαλή διαμονή σε θέματα ενδοοικογενειακής βίας	
ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΒΟΥΝ ΣΕ ΑΝΕΠΙΣΦΑΛΗ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ		11 Άνθρωποι που ζουν σε προσωρινά ή πρόχειρα καταλύματα	11.1 Τροχόσπιτα – Αυτοκίνητα 11.2 Μη συμβατικές κατασκευές 11.3 Προσωρινές κατασκευές	Δεν προορίζονται για μόνιμη διαμονή Αυτοσχέδιες κατασκευές, παραπήγματα ή παράγκες Ημι-μόνιμες κατασκευές, λυόμενα ή containers
	12 Άνθρωποι που ζουν σε ακατάλληλα καταλύματα	12.1 Κατελημμένα κτίρια ακατάλληλα για κατοίκηση	Χώροι που θεωρούνται ακατάλληλοι για κατοίκηση σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία	
	13 Διαμονή υπερβολικά μεγάλου αριθμού ανθρώπων στον ίδιο χώρο	13.1 Υπέρβαση του ανώτατου επιτρεπτού ορίου συνωστισμού σε κατοικία	Υπέρβαση του ανώτατου επιτρεπτού εθνικού ορίου ανθρώπων ανά χρησιμοποιούμενο δωμάτιο ή επιφάνεια κατοικίας ανά άτομο.	

Σημείωση: * Ως διαμονή σύντομης διάρκειας ορίζεται χρόνος λιγότερος του έτους
* Ως διαμονή μακράς διάρκειας ορίζεται χρόνος πέραν του έτους
Αυτός ο ορισμός είναι συμβατός με τους ορισμούς των απογραφών, όπως οριστώνται στην Έκθεση του 2006 της UNECE / EUROSTAT

Πηγή: FEANTSA (2009), ETHOS

(α) Φυσική διάσταση: αν κάποιος έχει σπίτι σημαίνει ότι έχει ένα κατάλληλο - οίκημα (ή χώρο), στο οποίο το άτομο και η οικογένεια του έχουν την αποκλειστική κυριότητα.

(β) Κοινωνική διάσταση: αν κάποιος διαθέτει προσωπικό χώρο ικανό να αναπτύξει τις κοινωνικές του σχέσεις.

(γ) Νομική διάσταση: Αν κάποιος έχει νόμιμο τίτλο ιδιοκτησίας ενός χώρου

Διαχωρισμός των αστέγων σε τέσσερις ομάδες:

(α) Άστεγοι, που διαβιούν στον δρόμο

(β) Έλλειψη κατοικίας

(γ) Επισφαλής κατοικία

(δ) Ανεπαρκής ή ακατάλληλη κατοικία

Κατά συνέπεια η τυπολογία *ETHOS* κατατάσσει τους ανθρώπους, που είναι άστεγοι, σύμφωνα με τις συνθήκες διαβίωσης και στέγασης: (Οι 4 αυτές βασικές εννοιολογικές κατηγορίες χωρίζονται σε 13 υποκατηγορίες σύμφωνα με επιμέρους λειτουργικούς ορισμούς, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την καταγραφή και την χαρτογράφηση του προβλήματος, την εξέλιξη και παρακολούθηση του φαινομένου και την αξιολόγησή του,) όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 1.1. (*ETHOS* – Ευρωπαϊκή τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία).

Το 2010 ήταν το έτος για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Η Ευρωπαϊκή έκθεση που συντάχθηκε για την κοινωνική προστασία και την κοινωνική ένταξη διατυπώνει την ανάγκη ανάπτυξης ολοκληρωμένων πολιτικών με έμφαση στην πρόληψη και στην κοινωνική ένταξη των αστέγων.

Στην συνέχεια η Ευρώπη 2020 θέτει ως στόχο την μείωση κατά είκοσι εκατομμύρια των ανθρώπων που ζουν κάτω από συνθήκες φτώχειας μέχρι το 2020. Αναγνωρίζοντας ότι οι άστεγοι αποτελούν μια από τις ακραίες εκδοχές φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Για την αντιμετώπιστεί η αύξηση της ακραίας φτώχειας δημιουργήθηκε το Ταμείο για την Ευρωπαϊκή βοήθεια προς τους Αστέγους (TEBA) και το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την Απασχόληση και την Κοινωνική Καινοτομία.

1.6. Τοπική Αυτοδιοίκηση και έλλειψη στέγης

Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής έγινε ενεργός διακριτός με προαιρετικό όμως χαρακτήρα στην δεκαετία του 1980. Αρχικά με διαδικασίες αποκέντρωσης αρμοδιοτήτων και μεταφοράς πόρων και στην συνέχεια με την δημιουργία θεσμικών δυνατοτήτων (κεντρικές κοινωνικές υπηρεσίες, σύσταση

νομικών προσώπων ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ - Δημοτικές Επιχειρήσεις) για την προώθηση της ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Συναντούμε παρεμβάσεις κοινωνικής πολιτικής που οι ΟΤΑ χρηματοδοτούν από τον προϋπολογισμό τους και έχουν δυνατότητα αυτονομίας στις επιλογές τους. (Θελερίτη, 2008 σελ. 35), (Σκαμνάκης - Χάρδας, 2017)

Στην δεκαετία του 1990 η τοπική ανάπτυξη σχετίζεται με πλήθος χρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση Προγραμμάτων, (κοινοτικά πλαίσια στήριξης για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού). Οι προσπάθειες όμως αυτές συναντούν πολλές δυσκολίες καθώς συνδέονται όχι με τις πραγματικές ανάγκες αλλά με τους επιλέξιμους κάθε φορά στόχους των προγραμμάτων. Οι χρηματικές εισροές προέρχονται από πόρους των διαθρωτικών ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπάρχουν πολλά κενά στο υπάρχον ανεπαρκές θεσμικό πλαίσιο. Απουσιάζει εντελώς ο στρατηγικός σχεδιασμός ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο, όπου θα μπορούσαν να ενταχθούν τα προγράμματα και δράσεις κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόστηκαν (Καραγκούνης Βασίλης 2008 σελ. 197).

Οι νέες συνθήκες, που διαμορφώνονται στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, εκτός από την άσκηση πολιτικών οι οποίες απευθύνονται σε όλους τους πολίτες για καλύτερη ποιότητα ζωής, αναπτύσσουν πολιτικές για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που η οικονομική κρίση μεγέθυνε, τα οποία οδήγησαν σε ανισότητες και κοινωνικό αποκλεισμό (Θελερίτη, 2008 σελ. 88).

Στον Καλλικράτη (Ν.3852/2010) στο άρθρο 75, παρ.1 προσθέτει στους δήμους αρμοδιότητες που αφορούν και σχετίζονται με θέματα κοινωνική προστασίας και κοινωνικής φροντίδας

Με τον Ν.3852/2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης» διαμόρφωσε ένα νέο πλαίσιο στην Τοπική Διακυβέρνηση. Πλέον οι κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων είναι αρμόδιες για την αντιμετώπιση του προβλήματος της έλλειψης στέγης.

Οι Δήμοι αναλαμβάνουν νέες αρμοδιότητες στην κοινωνική πρόνοια και στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως:

- Την οικονομική ενίσχυση των αυτοστεγαζόμενων, τη μίσθωση ακινήτων, τη ρύθμιση διαφόρων θεμάτων κοινωνικής κατοικίας (άρθρο 94 παρ.3B αριθ.12).

- Την δωρεάν παραχώρηση της χρήσης οικημάτων λόγω απορίας ή για άλλους σοβαρούς λόγους (άρθρο 94 παρ.3B αριθ.18).
- Την αναγνώριση δικαιούχων στεγαστικής συνδρομής (άρθρο 94 παρ.3B αριθ 19).
- Την έκδοση αποφάσεων παροχής κοινωνικής προστασίας (άρθρο 94παρ.3BAριθ 21).
- Την έκδοση πιστοποιητικών οικονομικής αδυναμίας (άρθρο 94 παρ.3B αριθ.16).

1.7. Αιτίες στεγαστικού αποκλεισμού

Ο Edgar το 2009 μελέτησε και συστηματοποίησε τους παράγοντες και τις αιτίες που επηρεάζουν τα άτομα στην απώλεια ή την επισφαλή στέγαση τους.

1.7.1. Δομικοί, θεσμικοί, σχεσιακοί και ατομικοί παράγοντες

Ο στεγαστικός αποκλεισμός είναι μια πολυδιάστατη διαδικασία σχετίζεται με αιτίες και παράγοντες που δεν λειτουργούν μεμονωμένα αλλά και με δυναμική και ταυτόχρονη σχέση.

Στα δομικά αίτια, περιλαμβάνονται η φτώχεια, η ανεργία και η μετανάστευση. Η απώλεια της κατοικίας λόγω χρεών σε ενοίκια, στην αδυναμία κάλυψης των στεγαστικών δανείων. Τα άτομα που τα τελευταία χρόνια αντιμετωπίζουν στεγαστικό αποκλεισμό από δομικά αίτια περιλαμβάνονται στην ομάδα των «νεοαστέγων».

Τα θεσμικά αίτια σχετίζονται με την διακοπή της φιλοξενίας από ιδρύματα κοινωνικής προστασίας καθώς και διακοπή στην φιλοξενία ατόμων που βρίσκονται σε αναδοχή. Ολοκλήρωση ποινών φυλάκισης, ολοκλήρωση σπουδών και εγκατάλειψη φοιτητικών εστιών.

Στα αίτια που εστιάζονται στο φάσμα των σχέσεων. Στο οικογενειακό επίπεδο με την εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας λόγω διαταραγμένων σχέσεων, διαζυγίου, ενδοοικογενειακής βίας διάρρηξη σχέσεων μεταξύ γονέων και παιδιών. Διάρρηξη των σχέσεων σε άτομα που συγκατοικούν. Διακοπή φιλοξενίας από φιλικό, συγγενικό περιβάλλον.

Προσωπικά ατομικά αίτια σχετίζονται με παράγοντες όπως οι μακροχρόνιες παθήσεις και η παραμονή ατόμων για μεγάλο χρονικό διάστημα σε νοσοκομεία, κέντρα αποκατάστασης, κέντρα απεξάρτησης. Άτομα με αναπηρία και απώλεια υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Μαθησιακές δυσκολίες και μειωμένες κοινωνικές δεξιότητες. Ψυχικές διαταραχές, χρόνιες παθήσεις (άνοια, αμνησία, χαμηλός δείκτης νοημοσύνης).(Edgar,2009:6-9)

1.7.2. Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός

Η φτώχεια δεν ταυτίζεται με τον κοινωνικό αποκλεισμό ούτε με την απώλεια στέγης. Οι άστεγοι δεν είναι απαραίτητα φτωχοί, είναι όμως κοινωνικά αποκλεισμένοι (Fitzpotrik,2005:13).

1.7.2.1. Η έννοια της φτώχειας

Η παγκόσμια σύνοδος κορυφής για την κοινωνική ανάπτυξη που έγινε στην Κοπεγχάγη το 1995 ορίζει ως απόλυτη φτώχεια την κατάσταση όπου υπάρχει σοβαρή αποστέρηση σε βασικές ανθρώπινες ανάγκες όπως η τροφή, το πόσιμο νερό, υπηρεσιών υγείας, εκπαίδευσης, στέγασης και πληροφόρησης. Δεν εξαρτάται μόνο από το εισόδημα αλλά και από την δυνατότητα πρόσβασης σε παροχές.

1.7.2.2. Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού

Ο Γάλλος κοινωνιολόγος Serge Paugan (1996) όρισε τον κοινωνικό αποκλεισμό ως μια κοινωνική κατασκευή, που αναπτύσσεται σε τρεις άξονες.

Στον πρώτο άξονα αναπτύσσονται διαδικασίες αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων, στον δεύτερο άξονα η απώλεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στον τρίτο άξονα η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού. Οι τρεις αυτοί άξονες λειτουργούν δυναμικά πυροδοτούμενοι και από άλλους παράγοντες.

Ανθρωπολογικές θεωρίες καταγράφουν πως οι συνθήκες και οι ευκαιρίες στις ζωές των ανθρώπων είναι άνισες. Αυτές οι ανισότητες καταγράφονται και στην ευημερία ή στην λιγότερη ευημερία που ο κάθε άνθρωπος θα βιώσει στην ζωή του τον. Με τον ίδιο μοτίβο εξελίσσονται και θέματα που έχουν σχέση με την έλλειψη στέγης.(Anderson & Christian 2003 σελ. 116).

Η έλλειψη στέγης είναι η πιο ακραία μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού. Πολλοί και διαφορετικοί είναι οι λόγοι καθώς και ο συσχετισμός τους που καταγράφονται σε κάθε περίπτωση εμφάνισης του φαινομένου της έλλειψης στέγης. Ο παράγοντάς της φτώχειας είναι αυτός που παρουσιάζει τον υψηλότερο βαθμό θετικής συσχέτισης. Ταυτόχρονα όμως και άλλοι παράγοντες όπως ατομικά χαρακτηριστικά και προσωπικές εμπειρίες δρουν στην εξέλιξη του φαινομένου. (ηλικία, φύλο, ευθύνη φροντίδας άλλων μελών της οικογένειας). (Anderson & Tulloch, 2000:135).

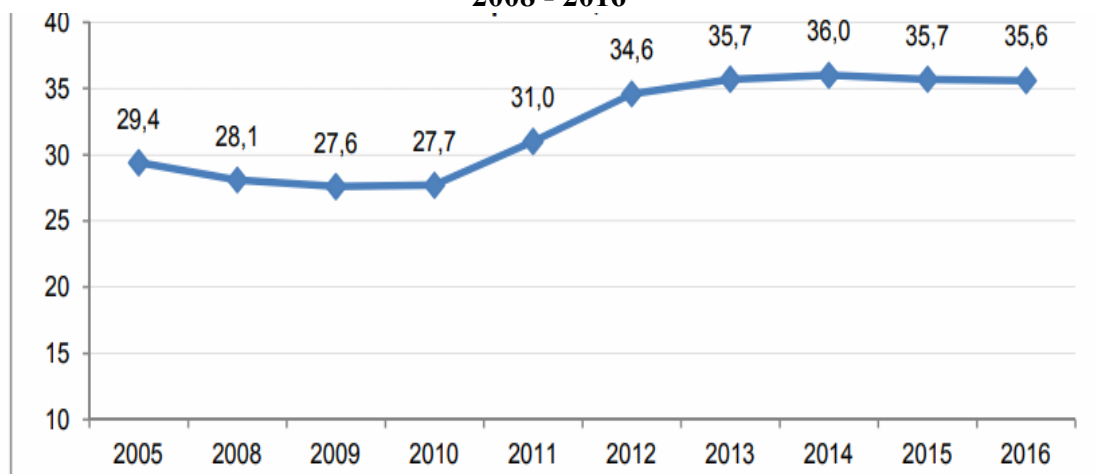
1.7.2.3. Η σχέση κοινωνικού αποκλεισμού και φτώχειας

Στο πλαίσιο της Ευρώπης 2020, αναφορικά με την καταπολέμηση της φτώχειας, έχει τεθεί ως στόχος «να μειωθούν κατά 20 εκατομμύρια τα άτομα που βρίσκονται ή που κινδυνεύουν να βρεθούν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό» έως το 2020.

Ο πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό: πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή με υλικές στερήσεις ορίζεται ως ο αριθμός όσων στερούνται τουλάχιστον 4 από των 9 αγαθών και υπηρεσιών ή που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας.

Με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών 2016, ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό ανέρχεται στο 35,6% (3.789.300 άτομα) του πληθυσμού της Χώρας [ΕΛΣΤΑΤ μελέτη, 2017].

Διάγραμμα 1.1
Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό: 2005, 2008 - 2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2017

Το Διάγραμμα 1.1. παρουσιάζει την εξέλιξη - και συγκεκριμένα την ανοδική τάση από το 2010 και μετά - του δείκτη την τελευταία δεκαετία. Επισημαίνεται ότι η περίοδος των εισοδημάτων αφορά στο προηγούμενο από το έτος διενέργειας της έρευνας, δηλ. στα αντίστοιχα έτη 2004, 2007 – 2015.

Οι εθνικοί στόχοι της Χώρας για την καταπολέμηση της φτώχειας στο πλαίσιο του Εθνικού Συμβουλίου Ποιότητας για την Ανάπτυξη (Ε.Σ.Π.Α. 2014-2020) είναι:

Η μείωση του αριθμού των ατόμων που απειλούνται από την φτώχεια ή και τον κοινωνικό αποκλεισμό κατά 450.000 και η αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας κατά 100.000, μέχρι το 2020.

1.5.2.4. Οικονομική κρίση και έλλειψη στέγης

Στη χώρα μας δεν έχει αναπτυχθεί ένα οργανωμένο σύστημα συλλογής στατιστικών στοιχείων σχετικά με την έλλειψη στέγης, με αποτέλεσμα να μην έχει διαμορφωθεί μια σαφής και συνολική εικόνα του προβλήματος.

Εξαιρετικά δύσκολο για την τήρηση αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων είναι τα προβλήματα που απορρέουν από τη δυσκολία προσέγγισης των αστέγων, λόγω της κοινωνικής τους απομόνωσης και της συχνής μετακίνησής τους, σε συνδυασμό με την έλλειψη συντονισμού και εξειδικευμένων υπηρεσιών.

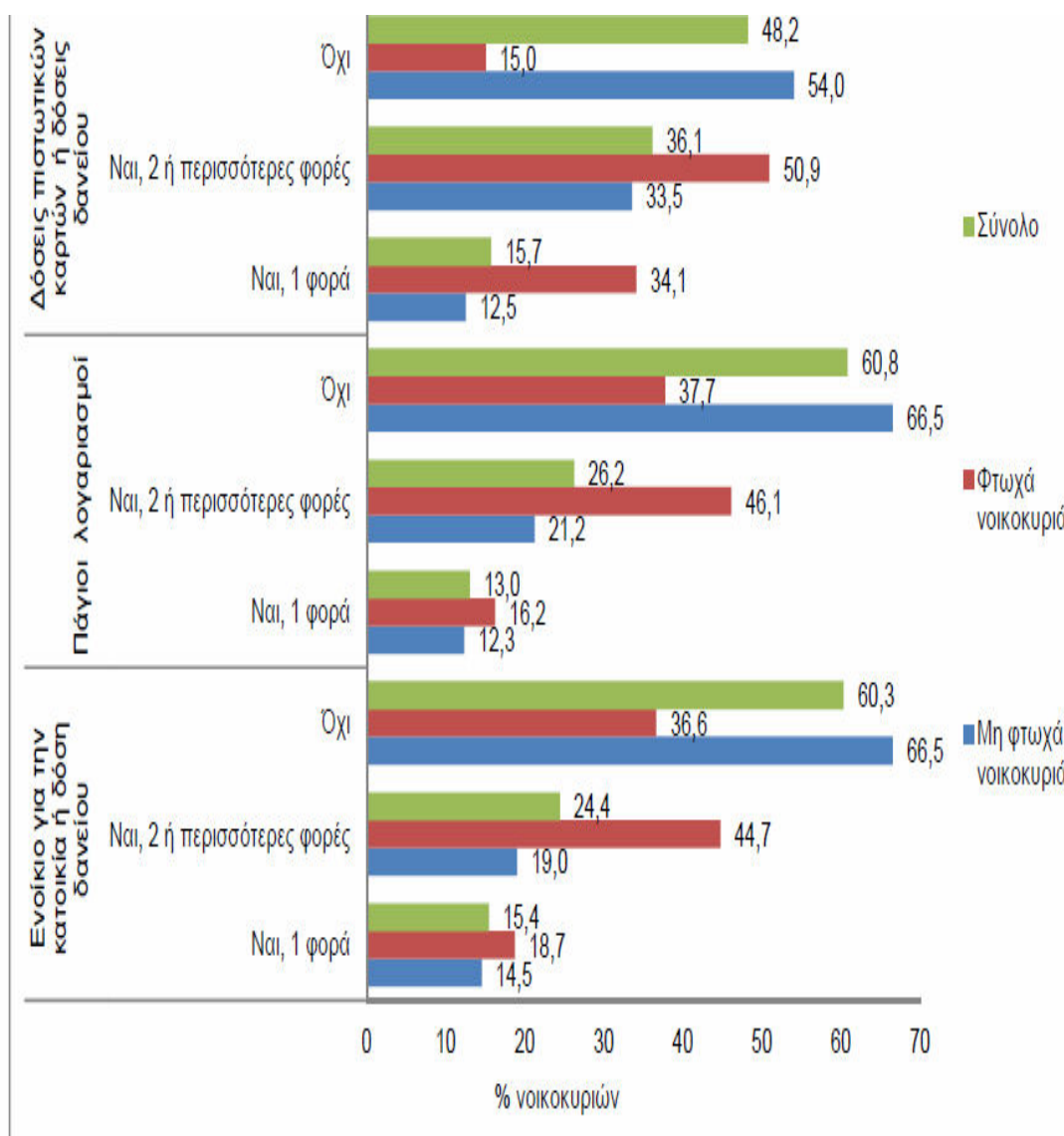
Ο Arapoglou και Gounis το 2014 μελέτησαν το φαινόμενο της έλλειψης στέγης στην περίοδο της οικονομικής κρίσης. Τα αποτελέσματα της έρευνας καταγράφουν αύξηση των ορατών μορφών αστεγίας αλλά και μεγέθυνση της ανεπαρκούς και επισφαλούς στέγασης. Διαπιστώθηκε ότι το 2013 στην περιοχή της Αθήνας υπήρχαν 9.100 άνθρωποι που βρίσκονται σε κάποια μορφή έλλειψης στέγης. (Arapoglou Gounis 2015).

Είναι ορατό το γεγονός ότι η οικονομική κρίση αυξάνει τα προβλήματα που σχετίζονται με την διασφάλιση της στέγης. Αναδύεται μια νέα ομάδα αστέγων που ονομάστηκε νεοάστεγοι (*neohomelles*) για να δοθεί όνομα στο σύνολο όσων το αίτιο των προβλημάτων τους είναι δομικό και σχετίζεται με τις επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης. Η οικονομική κρίση επέφερε αλλαγές στις κοινωνικές αποτυπώσεις. Μια τέτοια αλλαγή είναι και η αύξηση των ατόμων που βιώνουν στεγαστική αποστέρηση.

Υπάρχουν συγκεκριμένοι παράγοντες που σχετίζονται με την αύξηση αυτή όπως είναι η μείωση των εισοδημάτων, η αύξηση των ποσοστών ανεργίας, η επισφαλής εργασία και η διάλυση των καθολικών προνοιακών συστημάτων. Γίνεται συνεχώς δυσκολότερο να διατηρηθεί ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, αλλά και τα κοινωνικά προβλήματα γίνονται περίπλοκα και σύνθετα. (Αράπογλου et al, 2015 σελ. 39). Η αποτύπωση αυτών των δεδομένων υπάρχει και στην έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ, Διάγραμμα 1.2., για τα εισοδήματα και τις Συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών κατά το έτος 2015.

Διάγραμμα 1.2

Οικονομική δυνατότητα πληρωμής λογαριασμών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2017

Στον Πίνακα 1.2. για την δυνατότητα πληρωμής λογαριασμών των νοικοκυριών.

Καταγράφεται η αδυναμία των φτωχών νοικοκυριών με ποσοστό πάνω από 66% και με αυξημένη συχνότητα (δύο και περισσότερες φορές) να αποπληρώσει πάγιους λογαριασμούς και ενοίκια, δόσεις στεγαστικού δανείου.

Πίνακας 1.2

Ποσοστό νοικοκυριών με δυσκολίες ανταπόκρισης στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών με διάκριση σε φτωχά και μη φτωχά νοικοκυριά: 2016

Πάγιοι λογαριασμοί	Νοικοκυριά		
	Σύνολο	Φτωχά	Μη φτωχά
Ενοίκιο για την κατοικία ή δόση δανείου κύριας κατοικίας	39,7	63,4	33,5
Πάγιοι λογαριασμοί (ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, φυσικού αερίου κλπ.)	39,2	62,3	33,5
Δόσεις πιστωτικών καρτών ή δόσεις δανείου για οικιακή, διακοπές κ.ά., ή αγορές με δόσεις	51,8	85,0	46,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2017

Οι μελέτες που υπάρχουν ασχολούνται με την οικονομική και επιδημιολογική οπτική του θέματος παρακολουθώντας και δημιουργώντας μετρήσιμους δείκτες χωρίς να καταγράφουν γεγονότα, δεδομένα, στοιχεία για το βίωμα στην πορεία της ζωής των ατόμων. Υπάρχει ανάγκη να αναδεικτούν άλλες σύνθετες παράμετροι που συνθέτουν την έλλειψη στέγης όπως οι αιτίες που οδηγούν σε μια περιπλοκή διαδικασία που εξελίσσεται στις διαδρομές από το σπίτι στο δρόμο, στην κοινότητα του δρόμου και από τον δρόμο στο σπίτι. (Αράπογλου et al, 2015 σελ. 41)

1.8. Θεωρίες για την αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης

Η αντιμετώπιση ενός τόσο σύνθετου ζητήματος στην διεθνή εμπειρία έχει δύο κυρίαρχες προσεγγίσεις με βάση την επιλογή στα θέματα που δίνεται προτεραιότητα. Ο στόχος είναι ο ίδιος: η στεγαστική αποκατάσταση. Διαφοροποιούνται όμως τα στάδια, που εισάγει η κάθε προσέγγιση και οι προτεραιότητες, που τίθενται.

1.8.1. Προσέγγιση της κλιμακωτής μετάβασης (*Treatment first*)

Η κλιμακωτή μετάβαση θεωρείται ως η παραδοσιακή προσέγγιση του φαινομένου και εφαρμόστηκε κυρίως στην Ευρώπη στην αντιμετώπιση του θέματος των αστέγων σε αστικό περιβάλλον. Απευθύνεται κυρίως σε αστέγους που έχουν ανάγκη από ψυχιατρική βοήθεια και απεξάρτηση από ουσίες. Βασίζεται στην άποψη ότι

προηγείται η θεραπεία των αιτιών μέσα από παρεμβάσεις κοινωνικών υπηρεσιών και στην συνέχεια αυξάνοντας την αυτονομία δημιουργούνται στάδια ένταξης που οδηγούν στην «ετοιμότητα για στέγαση»

1.8.2. Προσέγγιση προτεραιότητας στη στέγη (*Housing First*)

Η προτεραιότητα στην στέγη έχει τη βάση της στην Αμερικάνικη σχολή κοινωνικών πολιτικών για αστέγους. Ενισχύοντας την αποτελεσματικότητα και τη μείωση του κόστους σε σχέση με τις παλαιότερες πολιτικές της κλιμακωτής μετάβασης. Απευθύνεται στην πλέον ορατή ευάλωτη ομάδα αστέγων, αυτών που διαβιούν στην ύπαιθρο. Βασική και πρώτη παρέμβαση είναι η άμεση στέγαση χωρίς όρους. Η παροχή στέγης διαχωρίζεται από την παροχή άλλων υπηρεσιών. Στόχος είναι το αίσθημα ασφάλειας που νιώθει ο άστεγος και στη συνέχεια οι παρεμβάσεις με υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και επανένταξης σε ανοιχτές δομές με τη μεγαλύτερη αυτονομία και ευθύνη του αστέγου.

Στην Ευρώπη η μορφή που εφαρμόστηκε είναι η «καθοδηγούμενη προτεραιότητα στην στέγη» εδώ προτίθενται επιπλέον και παρεμβάσεις μικρότερης ένταξης με ανοιχτές δομές, απευθύνονται σε ετερογενείς διαφορετικές ομάδες ιδίως οικογενειών με παιδιά που δεν είναι μακροχρόνια άστεγοι, στοχεύοντας στην πρόληψη και στην εξατομικευμένη παρέμβαση.(Busch-Geertsema,2013).

Δόθηκε έμφαση στον σχεδιασμό προγραμμάτων και πολιτικών τόσο για την άμεση παρέμβαση σε ομάδες υψηλού κινδύνου όσο και στην αλλαγή και τροποποίηση του ευρύτερου περιβάλλοντος, εντάσσοντας την κοινωνική επιδημιολογία του συνόλου του πληθυσμού και των ομάδων υψηλού κινδύνου.(Apicello, 2010).

Σε όλες τις θεωρίες παρέμβασης υπάρχει ένα βασικό θέμα που λειτουργεί ως καταλυτικός παράγοντας ,ο παράγοντας του χρόνου ,σε σχέση με την κατάλληλη στιγμή παρέμβασης και την διάρκεια του χρόνου που δίνεται για την στέγαση ώστε να είναι αντίστοιχη με τις ανάγκες των αστέγων.(Bassuk e.t.2010)

1.9. Πολιτικές, μέτρα, δράσεις και προγράμματα για την αντιμετώπιση της έλλειψη στέγης

Η έλλειψη στέγης είναι ένα διαχρονικό φαινόμενο που συνδέεται άμεσα με την εποχή, το κοινωνικό περιβάλλον, τη γεωπολιτική κατάσταση, την ανάπτυξη και την οικονομία. Η αντιμετώπιση αυτού του κοινωνικού φαινομένου είναι πολύπλοκη, σύνθετη και απαιτεί την ουσιαστική ανάλυση και τον καθορισμό των πολύπλευρων αιτιών. Στη συνέχεια θα αναφερθούν βάση της διεθνούς ακαδημαϊκής κοινότητας, κατηγοριοποίηση με συστηματικό τρόπο των: πολιτικών, μέτρων, δράσεων και προγραμμάτων που αντιμετωπίζουν το ζήτημα της έλλειψης στέγης.

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται πολιτικές πρόληψης. Ο σχεδιασμός και η οργάνωση ενός πλέγματος αποδοτικών πολιτικών πρόληψης είναι η βέλτιστη λύση. Είναι σημαντικό να προβλεφθεί ο κίνδυνος και να αποφευχθεί η απώλεια στέγης που εντείνει το πρόβλημα και προσθέτει επιπλέον σημαντικούς κοινωνικούς κινδύνους. Απευθύνονται σε άτομα που ακόμα διαμένουν στην κατοικία τους. (Buckner 2004), (Tsemberis and Eisenberg 2000).

Στην δεύτερη κατηγορία εντάσσονται πολιτικές έκτακτης ανάγκης ή επείγουσας διαχείρισης για τους ανθρώπους που είναι ήδη άστεγοι. Πρόκειται για κοινωνικές παρεμβάσεις σε άτομα που έχουν την μορφή του κατεπείγοντος, όπως κάλυψη άμεσων βιοτικών και υγειονομικών αναγκών. (Busch- Geertsema and Sahlin 2007 σελ.75)

Στην τρίτη κατηγορία εντάσσονται πολιτικές μεταβατικής φιλοξενίας ατόμων και έχουν σκοπό την στεγαστική επανένταξη και την διασφάλιση της επιτυχούς αυτόνομης διαβίωσης τους. (Sahlin 2013 σελ. 305)

Τέλος στην τέταρτη κατηγορία συγκεντρώνονται κεντρικές πολιτικές για την εξάλειψη των αιτιών που οδηγούν στην απώλεια στέγης. Κυρίαρχος στόχος είναι η οργάνωση πολιτικών για την εκπαίδευση και υποστηριζόμενη εργασία για την αποκατάσταση των αστέγων. (FEANTSA 2009 σελ. 3).

1.10. Ανακεφαλαίωση

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρήθηκε μια ιστορική αναδρομή της εξέλιξης του στεγαστικού θέματος των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού. Η αποτύπωσή του στην σημερινή πραγματικότητα στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Στη συνέχεια τέθηκε το νομικό πλαίσιο και έγινε προσπάθεια να σκιαγραφηθεί το προφίλ του αστέγου στην Ελλάδα. Τέλος, αναφέρθηκαν οι βασικές εννοιολογικές τοποθετήσεις και οι προσεγγίσεις της επιστημονικής κοινότητας για το θέμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

2.1. Εισαγωγή

Στο δεύτερο κεφάλαιο καταγράφεται η υπάρχουσα κατάσταση και αναλύονται τα δεδομένα που η Τοπική Αυτοδιοίκηση ενεργοποιεί για να στηρίξει τους πολίτες που αντιμετωπίζουν προβλήματα στέγασης και ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες.

Το κεφάλαιο παρουσιάζονται οι πολιτικές, τα μέτρα, οι δράσεις και τα προγράμματα που εφαρμόζονται στο επίπεδο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η διαδημοτική συνεργασία « Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Φιλαδέλφειας –Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου» στο πλαίσιο του προγράμματος «Στέγαση και Επανένταξη».

2.2. Η υπάρχουσα κατάσταση στη Τοπική Αυτοδιοίκηση

Στην Ελλάδα ως το 2010 υπήρχαν ελάχιστες άτυπες και αποσπασματικές παροχές για τους αστέγους και προέρχονταν κυρίως από την εκκλησία, τις φιλανθρωπικές οργανώσεις και τις ΜΚΟ. Αναπτύχθηκαν χωρίς την καταγραφή των πραγματικών αναγκών και αντιμετώπισαν την επείγουσα ανάγκη των αστέγων χωρίς συντονισμό και με περιορισμένη διάρκεια. Τέτοιες δράσεις εφαρμόστηκαν στα μεγάλα αστικά κέντρα της Αθήνας, Θεσσαλονίκης, Πειραιά και Πάτρας. (Arapoglou 2015).

Στους Δήμους της χώρας μετά το 2006 άρχισαν να οργανώνονται δομές καταπολέμησης της φτώχειας όπως τα κοινωνικά παντοπωλεία. Μετά το 2010 και την έλευση της οικονομικής κρίσης οι κοινωνικές ανάγκες αυξήθηκαν με αποτέλεσμα οι δομές αυτές να αναπτυχθούν σε όλη την χώρα. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση ανέλαβε αρμοδιότητες σχετικά με την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στην ζωή των πολιτών σε ένα πλήθος δυσμενών αλλαγών στην εκπαίδευση, στην

υγεία, στο συνταξιοδοτικό, στο εργασιακό, οικονομικό, ψυχολογικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Το 2012 στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού σε μια Κοινωνία Ίσων Ευκαιριών» οργανώθηκαν κοινωνικές δομές κατά του κοινωνικού αποκλεισμού που συγκροτούσαν το «Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης» (ΕΠΑΝΑΔ 2012). Οι δομές υλοποιήθηκαν μέσω συμπράξεων Δήμων και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Υπουργείο Εργασίας 2012).

Οι δομές που δημιουργήθηκαν ήταν:

- Γραφεία Διαμεσολάβησης,
- Κοινωνικά Παντοπωλεία,
- Κοινωνικά Φαρμακεία,
- Κοινωνικά Συσσίτια,
- Δημοτικοί Λαχανόκηποι,
- Τράπεζες Χρόνου,
- Υπνωτήρια για Αστέγους,
- Κέντρα Υποδοχής για Αστέγους. (Υπουργείο Εργασίας 2012)

Το 2015 στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης και λειτουργίας του ΕΣΠΑ (2014-2020) αρκετές κοινωνικές δομές καταργήθηκαν. Η έμφαση δόθηκε στη δημιουργία των Κέντρων Κοινότητας σε 254 δήμους της χώρας. Οι κοινωνικές δομές μετασηματίστηκαν σε δύο βασικές κατηγορίες, (α) δομές παροχής βασικών αγαθών (κοινωνικά παντοπωλεία, συσσίτια, φαρμακεία) και (β) δομές για αστέγους (υπνωτήρια και κέντρα ημέρας αστέγων). (Περιφέρεια Αττικής 2016 α:4)

Στην συνέχεια παρουσιάζονται οι πολιτικές, τα μέτρα, οι δράσεις και τα προγράμματα που η Τοπική Αυτοδιοίκηση ενεργοποιεί και εφαρμόζει ασκώντας την αρμοδιότητα που έχει στην υποστήριξη του δικαιώματος στην στέγη των πολιτών.

2.2.1. Η πρόληψη για την αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση

Η πρόληψη στοχεύει στην αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού και στην ενδυνάμωση όλων των πολιτών ώστε να διατηρούν ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης και να ενεργοποιούν τη συμμετοχή στην κοινότητα. Ένα τμήμα των μέτρων στοχεύει σε άτομα που δεν αντιμετωπίζουν ακόμα προβλήματα στέγης αλλά ανήκουν σε ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο, όπως ο κίνδυνος της μακροχρόνιας ανεργίας, ακραίας φτώχειας.

2.2.1.1.Κεντρικές κοινωνικές υπηρεσίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Οι κεντρικές κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων και των Περιφερειών, στοχεύουν στο συντονισμό, το σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικού χαρακτήρα που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ευπαθών κοινωνικών ομάδων του πληθυσμού. Σκοπό έχουν την ένταξη και επανένταξη των ευπαθών ομάδων στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Ταυτόχρονα οι κοινωνικές υπηρεσίες συμβάλουν στην ουσιαστική ανάπτυξη και αναβάθμιση της ποιότητας ζωής για όλο τον πληθυσμό.

2.2.1.2. Κέντρο κοινότητας

Το Κέντρο Κοινότητας είναι μια νέα θεσμοθετημένη δομή με τον ν.4368 (ΦΕΚ 21 Α΄/21.02.2016), που λειτουργεί σχεδόν σε όλους τους Δήμους της χώρας. Τα Κέντρα Κοινότητας αποτελούν μία δράση «ομπρέλα» παρέχοντας υπηρεσίες οι οποίες ανταποκρίνονται και ενισχύουν τις πολιτικές που ήδη υλοποιούνται ή προγραμματίζονται, όπως η καθολική εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης, του προγράμματος ΤΕΒΑ, και άλλα. Στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα τοπικό σημείο αναφοράς για την υποδοχή, εξυπηρέτηση και διασύνδεσης των πολιτών με όλα τα κοινωνικά προγράμματα και τις υπηρεσίες. (Υπουργείο Εργασίας, 2016)

2.2.1.3. Κοινωνικό εισόδημα αλληλεγγύης

Το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης (ΚΕΑ) είναι ένα προνοιακό πρόγραμμα, που απευθύνεται σε νοικοκυριά που διαβιών σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και λειτουργεί συμπληρωματικά με τις εφαρμοζόμενες πολιτικές αντιμετώπισης της

φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Βασίζεται σε τρεις πυλώνες, την εισοδηματική ενίσχυση, την διασύνδεση με υπηρεσίες κοινωνικής ένταξης και την διασύνδεση με υπηρεσίες ενεργοποίησης που στοχεύουν στην κοινωνική και εργασιακή ένταξη και επανένταξη των δικαιούχων. (Υπουργείο Εργασίας, 2016β)

2.2.1.4. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Ταμείου Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (TEBA)

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Ταμείου Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (TEBA), στοχεύει στην αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας και βασίζεται σε τρεις άξονες:

- α) Παροχή τροφίμων σε άπορα άτομα, οικογένειες απόρων και αστέγους.
- β) Αντιμετώπιση βασικών υλικών στερήσεων.
- γ) Ανάπτυξη συνοδευτικών μέτρων, ψυχοκοινωνική στήριξη, διατροφικές συμβουλές, διαχείριση οικογενειακού προϋπολογισμού, υπηρεσίες ενδυνάμωσης, κοινωνικά φροντιστήρια, πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Η υλοποίηση των δράσεων του TEBA γίνεται με κοινωνικές συμπράξεις ανά Περιφερειακή Ενότητα. (Υπουργείο Εργασίας 2014γ:4-6)

2.2.1.5. Κοινωνικό παντοπωλείο και κοινωνικό ενδυματοπωλείο

Το Κοινωνικό Παντοπωλείο ως δομή καταπολέμησης της φτώχειας παρέχει δωρεάν βασικά είδη τροφίμων και είδη παντοπωλείου σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες για την κάλυψη βασικών τους αναγκών.

Το Κοινωνικό Ενδυματοπωλείο, υπάρχει ως παράρτημα του Κοινωνικού Παντοπωλείου για τη συγκέντρωση και τη διανομή διαθέσιμου ρουχισμού, με τον ίδιο τρόπο και με τις ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν και για τη διανομή τροφίμων.

Υπάρχει η δυνατότητα να αναπτύσσονται συμπράξεις του TEBA με δομές των κοινωνικών παντοπωλείων των Δήμων για την παροχή επισιτιστικής και υλικής βοήθειας στις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. (Υπουργείο Εργασίας, 2012)

2.2.1.6. Κοινωνικό φαρμακείο

Το Κοινωνικό Φαρμακείο ως δομή καταπολέμησης της φτώχειας παρέχει δωρεάν φάρμακα, υγειονομικό υλικό και παραφαρμακευτικά προϊόντα σε άνεργους, ανασφάλιστους, απόρους, υπερήλικες, χαμηλό συνταξιούχους, άστεγους, μετανάστες, μονογονεϊκές, πολύτεκνες οικογένειες, άτομα με αναπηρία. (Υπουργείο Εργασίας, 2012)

2.2.1.7. Κοινωνικό συσσίτιο

Το Κοινωνικό συσσίτιο ως δομή καταπολέμησης της φτώχειας παρέχει γεύματα σε ημερήσια βάση σε απόρους, αστέγους, άτομα που διαβιούν στο όριο, ή κάτω από το όριο της φτώχειας. (Υπουργείο Εργασίας, 2012)

2.2.1.8. Απαλλαγή ή μείωση δημοτικών τελών σε κατοίκους που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες

Με το άρθρο 13 του νόμου 4368/2016 μετά από απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του Δημοτικού Συμβουλίου παρέχεται η δυνατότητα στους Δήμους να μειώσουν ή να απαλλάξουν απόρους από τα δημοτικά τέλη. Εφαρμόζεται σχεδόν σε όλους τους Δήμους της χώρας. Επιπλέον με τον ίδιο νόμο, προβλέπεται η εκποίηση δημοτικών οικοπέδων με σκοπό την παράχωσή τους σε άστεγους δημότες.

2.2.1.9. Συμβουλευτικοί σταθμοί ισότητας των φύλων

Οι σταθμοί Ισότητας των Φύλων είναι δομές κοινωνικής παρέμβασης σε δήμους σε συνεργασία με την Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. Παρέχουν την υποστήριξη στις γυναίκες θύματα βίας με στόχο την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και ενδυνάμωσής τους. Καλύπτουν ανάγκες άμεσης αρωγής προς τις γυναίκες θύματα έμφυλης βίας. Λειτουργούν 25 συμβουλευτικά κέντρα σε Δήμους της χώρας. (Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, 2018)

2.2.1.10. Κέντρα πρόληψης των εξαρτήσεων και προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας

Τα Κέντρα Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας εφαρμόζουν προγράμματα πρόληψης που βασίζονται στη φιλοσοφία της αγωγής και προαγωγής της υγείας. Επιδιώκουν την ευαισθητοποίηση των φορέων και των πολιτών των τοπικών κοινωνιών, με σκοπό την ενεργοποίησή τους στον αγώνα της πρόληψης. Σήμερα υπάρχουν 75 Κέντρα Πρόληψης σε διάφορους Δήμους της χώρας. (Κέντρα πρόληψης των εξαρτήσεων και προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας, 2018)

2.2.2. Η επείγουσα διαχείριση για την έλλειψη στέγης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση

Τα μέτρα της επείγουσας ανάγκης για στέγαση αφορούν όλα τα άτομα που διαβιούν σε δημόσιους ή εξωτερικούς χώρους. Τα άτομα αυτά είναι εκτεθειμένα σε ακραίες καιρικές συνθήκες, στην έλλειψη ατομικής υγιεινής, στην πείνα και στην έλλειψη υγειονομικών παροχών.

2.2.2.1. Μέτρα για αστέγους λόγω έκτακτων καιρικών συνθηκών

Μέτρα αντιμετώπισης με συγκεκριμένο σχέδιο δράσεων έχουν αναπτυχθεί από πολλούς Δήμους της χώρας για την αντιμετώπιση κρίσεων και έκτακτων αναγκών λόγω ακραίων καιρικών συνθηκών. Τα σχέδια έκτακτης ανάγκης ενεργοποιούνται με εντολή της Γενικής Γραμματείας Πολιτικής Προστασίας για την προστασία των αστέγων κυρίως σε καταστάσεις ψύχους και καύσωνα. Ειδικότερα, προβλέπει λειτουργία κλιματιζόμενων αιθουσών, παροχή βοήθειας στον δρόμο (με κινητοποίηση εξωτερικών μονάδων), διασύνδεση με το ΕΚΚΑ και οργανωμένων ΜΚΟ που δρουν στους Δήμους. (Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας, 2018)

2.2.2.2. Ξενώνες αστέγων

Παρέχεται πλήρη φιλοξενία των αστέγων για ορισμένο χρονικό διάστημα που καθορίζεται από την αξιολόγηση των αναγκών του κάθε άστεγου. Παράλληλα, γίνεται προσπάθεια για την κοινωνικοποίηση των φιλοξενούμενων μέσα από διάφορες δραστηριότητες, την κοινωνική δικτύωση με άλλες ομάδες και στις

περιπτώσεις που υπάρχει η δυνατότητα, την επανασύνδεση με το οικογενειακό τους περιβάλλον. Ξενώνες Αστέγων υπάρχουν στους Δήμους Αθηναίων, Πειραιά, Θεσσαλονίκης, Πυλαίας. (enallaktikos.gr , «Δομές –Υποδομή –Καταλύματα » 17/2/2018)

2.2.2.3. Ξενώνες γυναικών θυμάτων βίας

Ξενώνες φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας λειτουργούν σε 19 Δήμους της χώρας σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. Στους ξενώνες μπορούν να φιλοξενηθούν γυναίκες μαζί με τα παιδιά τους, χωρίς να τίθεται περιορισμός προς την γεωγραφική προέλευση τους. (Γενική Γραμματεία Ισότητας, 2018)

2.2.2.4. Ανοιχτά κέντρα ημερησίας υποδοχής αστέγων

Τα Ανοιχτά Κέντρα Ημερησίας Υποδοχής Αστέγων αποτελούν δράση η οποία εντάσσεται στο πλέγμα υπηρεσιών για την αντιμετώπιση βασικών ημερησίων αναγκών των αστέγων. Σκοπός τους είναι η παροχή υπηρεσιών ψυχοκοινωνικής στήριξης, πρωτοβάθμιας υγειονομικής φροντίδας, η εξασφάλιση δυνατότητας ατομικής φροντίδας και υγιεινής, καθώς και διασύνδεσης με αρμόδιους φορείς παροχής υπηρεσιών στέγης, σίτισης, ψυχολογικής υποστήριξης, υγείας, πρόνοιας και κοινωνικής επανένταξης. (Υπουργείο Εργασίας, 2012)

2.2.2.5. Υπνωτήρια αστέγων

Τα υπνωτήρια αστέγων ή ξενώνες ύπνου στοχεύουν στην φιλοξενία και ανακούφιση για τους άστεγους, που ζουν σε δημόσιους ή εξωτερικούς χώρους, χωρίς σταθερό τόπο διαμονής ή διανυκτερεύουν σε υποβαθμισμένα νυκτερινά καταφύγια. Οι ξενώνες ύπνου αφορούν αποκλειστικά σε υπηρεσίες διανυκτέρευσης, λειτουργούν μόνο κατά τη διάρκεια της νύχτας και αποσκοπούν στο να απαντήσουν άμεσα, ως πρώτο και σίγουρα όχι τελικό βήμα, στις επείγουσες στεγαστικές ανάγκες όσων διαβιούν στο δρόμο. (Υπουργείο Εργασίας, 2012)

2.2.3 Η μεταβατική φιλοξενία αστέγων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση

Στην μεταβατική φιλοξενία αστέγων εντάσσονται δράσεις που έχουν σκοπό την στεγαστική επανένταξη και την διασφάλιση της επιτυχούς αυτόνομης διαβίωσης τους.

2.2.3.1. Πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη»

Το πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη» φέρνει για πρώτη φορά στην Ελλάδα στο πλαίσιο των δράσεων για την μεταβατική φιλοξενία αστέγων από δομές υποστηριζόμενης στέγασης στην αυτόνομη διαβίωση, ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα με ολιστική αντιμετώπιση του φαινομένου της έλλειψης στέγης μέσα από την διαδικασία της κοινωνικής επανένταξης.

Το πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη» υλοποιήθηκε με χρηματοδότηση από το πρωτογενές οικονομικό πλεόνασμα του έτους 2013. Η κυβέρνηση αποφάσισε να διατεθεί για την αντιμετώπιση του προβλήματος των αστέγων το ποσό των 20 εκ. ευρώ με βάση τον ν.4254/2014. Το 50% αυτού του ποσού, δηλαδή 10 εκ. ευρώ κατευθύνθηκαν και διατέθηκαν στο πιλοτικό πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη».

Ο σχεδιασμός του προγράμματος έγινε από την Γενική Γραμματεία Πρόνοιας του Υπουργείου Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Αλληλεγγύης και το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού όπου ορίστηκε ως διαχειριστική αρχή για την εκτέλεση του έργου. Η πρόσκληση αναρτήθηκε (ΑΔΑ:6ΒΝΛΛ-ΣΨΚ) στις 15/9/2014 και οι τελικοί πίνακες των εγκεκριμένων σχεδίων δημοσιεύτηκαν στις 13/10/2014. Στο πρόγραμμα εγκρίθηκαν 58 σχέδια δράσεις σε όλη την χώρα. Σε 33 σχέδια οι ανάδοχοι είναι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Οι ωφελούμενοι συνολικά στην αρχική φάση ήταν 1.200 άτομα.

Στόχος του προγράμματος είναι η μετάβαση από τις δομές επείγουσας στέγασης και τους κοινωνικούς ξενώνες σε αυτόνομες στεγαστικές λύσεις

Το πρόγραμμα στοχεύει σε οικογένειες και άτομα που φιλοξενούνται σε Κοινωνικούς Ξενώνες Βραχυχρόνιας Φιλοξενίας ή Ξενώνες Ύπνου ή κάνουν χρήση των υπηρεσιών Ανοιχτών Κέντρων Ημέρας Αστέγων ή έχουν καταγραφεί από τις κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων ή τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας (άρθρο 9 του Ν.

4109/2013, ΦΕΚ 16, τ.Α΄) ως άστεγοι και δύναται άμεσα να επανενταχθούν. Επιπλέον, στοχεύει στην επανένταξη γυναικών που φιλοξενούνται σε Ξενώνες για Γυναίκες Θύματα Βίας και σε άτομα που έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους και φιλοξενούνται σε Δομές Παιδικής Προστασίας, εφόσον στερούνται τη δυνατότητα, ή έχουν επισφαλή πρόσβαση σε επαρκή κατοικία.

Το πρόγραμμα βασίζεται σε δύο βασικούς πυλώνες. Στον πυλώνα της στέγασης και στον πυλώνα της επανένταξης.

Από το Πρόγραμμα επιδιώκεται να ωφεληθούν αρχικά 1200 άτομα για διάστημα έως και ενός έτους. Από το σύνολο των ατόμων, ποσοστό 40% ανά εγκεκριμένο σχέδιο τουλάχιστον, πρέπει να συμμετέχει και στους δύο πυλώνες ενεργειών, με κόστος που δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό των 11.000 ευρώ, ανά ωφελούμενο άτομο. Σε περίπτωση που ωφελούμενος συμμετέχει μόνο στον πυλώνα της στέγασης, το ανώτατο ποσό με το οποίο δύναται να επιχορηγηθεί είναι 5.500 ευρώ.

Το «Στέγαση και Επανένταξη» ολοκλήρωσε με επιτυχία την πρώτη φάση η οποία ολοκληρώθηκε τον Μάρτιο του 2016. Συνέχισε με παρατάσεις και χρηματοδότηση από τον κρατικό προϋπολογισμό. Η τελευταία παράταση λήγει την 31/3/2018 το πρόγραμμα θα συνεχιστεί με τροποποιήσεις σύμφωνα με δηλώσεις από το Υπουργείο Εργασίας.

Ομάδα στόχος:

1. Άτομα και οικογένειες που διαμένουν σε κοινωνικούς ξενώνες, κέντρων ημέρας, ξενώνες ύπνου ή κάνουν χρήση ανοιχτών δομών για αστέγους.
2. Έχουν καταγραφεί ως άστεγοι από τις κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων.
3. Γυναίκες που φιλοξενούνται σε ξενώνες γυναικών θυμάτων βίας
4. Άτομα που φιλοξενούνται σε δομές κοινωνικής προστασίας και έχουν συμπληρώσει το 18 έτη και δεν σπουδάζουν.

Ειδικός στόχος του πυλώνα στέγαση είναι η άμεση μετάβαση σε αυτόνομες μορφές διαβίωσης μέσω της παροχής υπηρεσιών στέγασης και κοινωνικής φροντίδας.

Ειδικός στόχος του πυλώνα της επανένταξης είναι η επιστροφή στον κοινωνικό ιστό μέσω της παροχής υπηρεσιών εργασιακής ένταξης. (Υπουργείο Εργασίας,

Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας, Γενική Γραμματεία Πρόνοιας, Οδηγός εφαρμογής, Πρόγραμμα «Στέγαση και Επανάταξη»)

Στον Πίνακα 2.1 παρουσιάζονται οι επιλέξιμες δαπάνες για την επίτευξη του στόχου του πυλώνα της στέγασης,.

Πίνακας 2.1

Επιλέξιμες δαπάνες για την επίτευξη του στόχου του πυλώνα της στέγασης

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΙΛΕΞΙΜΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ	ΕΠΙΛΕΞΙΜΑ ΟΡΙΑ	
	Μεμονωμένα άτομα	Οικογένειες
1^{ος} πυλώνας ενεργειών: Δαπάνες στέγασης		
Κάλυψη ενοικίου για διάστημα έως ενός έτους	Έως του ποσού των 180 ευρώ για ένα άτομο, έως 240 ευρώ για δύο ενήλικες μηνιαίως	Έως του ποσού των 3.600 ευρώ
Δαπάνες οικοσκευής, βασικών αναγκών ένδυσης, υπηρεσιών κοινωνικής ωφέλειας, κλπ	Έως του ποσού των 1.500 ευρώ	Έως του ποσού των 2.000 ευρώ
Δαπάνες κάλυψης καθημερινών αναγκών (περιλαμβανομένης σίτισης και καρτών μετακίνησης)	Έως του ποσού των 200 ευρώ μηνιαίως	Έως του ποσού των 250 ευρώ μηνιαίως

Πηγή: Οδηγός Εφαρμογής – Πρόγραμμα «Στέγαση και Επανάταξη»

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι επιλέξιμες δαπάνες για την επίτευξη του στόχου του πυλώνα της επανάταξης.

Πίνακας 2.2

Επιλέξιμες δαπάνες για την επίτευξη του στόχου του πυλώνα της επανένταξης

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΙΛΕΞΙΜΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ	ΕΠΙΛΕΞΙΜΑ ΟΡΙΑ
2 ^{ος} πυλώνας ενεργειών: Δαπάνες εργασιακής επανένταξης	
Απόκτηση εργασιακής εμπειρίας σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα.	Κατώτατος βασικός μισθός, όπως ορίζεται κάθε φορά από τις κείμενες διατάξεις, με αντίστοιχες ασφαλιστικές εισφορές.
Υποστήριξη στη δημιουργία επιχείρησης / αυτοαπασχόληση, ή δημιουργίας μικρής επιχειρηματικής μονάδας	Μέχρι του ποσού των 6.000 ευρώ συνολικά
Απασχόληση στον αγροτικό τομέα	Μέχρι του ποσού των 6.000 ευρώ συνολικά
Παροχή υπηρεσιών κατάρτισης μέσω Voucher κατάρτισης	Μέχρι του ποσού των 6.000 ευρώ συνολικά

Πηγή: Οδηγός Εφαρμογής – Πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη»

Το συνολικό κόστος για κάθε ωφελούμενο άτομο ανά έτος, δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 11.000 ευρώ για όσους συμμετέχουν στους δύο πυλώνες και των 5.500 ευρώ για όσους συμμετέχουν μόνο στον πυλώνα της στέγασης.

2.2.4. Κεντρικές πολιτικές για την εξάλειψη των αιτίων που οδηγούν στην απώλεια στέγης

Οι κεντρικές πολιτικές για την εξάλειψη των αιτίων που οδηγούν στην απώλεια στέγης. Κυρίαρχος στόχος είναι η οργάνωση κεντρικών πολιτικών για την αποκατάσταση των αστέγων, πολιτικών για την εκπαίδευση, την υγεία και την υποστηριζόμενη εργασία. (FEANTSA 2009 σελ. 3).

2.2.4.1. Πρόσβαση ανασφάλιστων στο εθνικό σύστημα υγείας

Με το άρθρο 33 του νόμου 4368/2016 δίνεται το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης σε Δημόσιες Δομές Υγείας και δικαιούται νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης οι ανασφάλιστοι και οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. (Υπουργείο Υγείας, 2016)

2.2.4.2. Πρόγραμμα στεγαστικής συνδρομής ηλικιωμένων

Το στεγαστικό επίδομα είναι ένα προνομιακό καθολικό πρόγραμμα που παρέχει στεγαστική συνδρομή με την μορφή ενοικίου σε μοναχικούς ανασφάλιστους και οικονομικά αδύναμους ηλικιωμένους άνω των 65 ετών υπό την προϋπόθεση ότι στερούνται ιδιόκτητης στέγης και διαμένουν σε μισθωμένο κτήριο. Οι διαδικασίες για την καταβολή του επιδόματος γίνεται από τις αρμόδιες υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας των Δήμων. (Υπουργείο Εργασίας -ΓΓΠ, 2018)

2.2.4.3. Σύνταξη ανασφάλιστου υπερήλικα

Η σύνταξη ανασφάλιστου υπερήλικα χορηγείται καθολικά σε όλους τους ανασφάλιστους και οικονομικά αδύναμους ηλικιωμένους άνω των 67 ετών. Η διαδικασία ένταξης και απόδοσης του επιδόματος γίνεται από τους ανταποκριτές του ΟΓΑ που υπάρχουν σε κάθε Δήμο. (Υπουργείο Εργασίας -ΓΓΠ, 2018)

2.2.4.4. Κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο ηλεκτρικού ρεύματος και νερού

Το Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο ρεύματος (ΚΟΤ) θεσπίστηκε για την προστασία των ευπαθών ομάδων καταναλωτών και παρέχεται σύμφωνα με την απόφαση του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής με την ΑΔΑ: Δ5-ΗΛ/Β/Φ /1602729 /6.8.10 και με το ΦΕΚ Β'1403/6.8.2010.

Δικαιούχοι είναι νοικοκυριά με χαμηλά εισοδήματα, ΑΜΕΑ με ποσοστό άνω του 67% και χαμηλό εισόδημα, νοικοκυριά με άτομα που έχουν ανάγκη μηχανικής υποστήριξης και πολύτεκνα νοικοκυριά.

Η παροχή είναι φθηνότερη χρέωση στο ηλεκτρικό ρεύμα. Σημαντικό είναι σε περιπτώσεις νοικοκυριών που βρίσκονται σε ακραία φτώχεια και έχουν κοινωνικό

τιμολόγιο ακόμα και αν υπάρχουν χρέη δεν γίνεται διακοπή του ηλεκτρικού ρεύματος.

Επίσης έχει θεσπιστεί το έκτακτο ειδικό τιμολόγιο παρόχων ύδρευσης. Τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε ακραία φτώχεια, ηλικιωμένοι με χαμηλά εισοδήματα, πολύτεκνοι είναι δικαιούχοι του ειδικού τιμολογίου με χαμηλότερες χρεώσεις σε μεγαλύτερη κατανάλωση.

2.2.4.5. Νόμος 3869/10 – «Νόμος Κατσέλη» - Προστασία της Α' κατοικίας από πλειστηριασμούς

Ο νόμος 3869/10 με όλες τις τροποποιήσεις του για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά τέθηκε σε ισχύ για πρώτη φορά τον Ιούλιο του 2010 και προβλέπει την ρύθμιση των οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων. Ο νόμος αυτός προστατεύει δανειολήπτες με χρέη από όλους τους τύπους στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων (ανοιχτά δάνεια, καταναλωτικά δάνεια, στεγαστικά δάνεια, δάνεια πρώτης κατοικίας, δάνεια πρώτης κατοικίας από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ), δάνεια πρώτης κατοικίας από το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, δάνεια επισκευαστικά κατοικίας κτλ.) πιστωτικές κάρτες και χρέη προς το Δημόσιο. Δεν καλύπτει χρέη από εμπορικές συναλλαγές ή αδικοπραξία. Ο νόμος προστατεύει την πρώτη κατοικία από τον κίνδυνο πλειστηριασμού από Τράπεζες λόγω χρεών.

2.3. Παρουσίαση της διαδημοτικής συνεργασίας « Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Φιλαδέλφειας –Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου» Πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη»

Τον Σεπτέμβριο 2014, τέσσερις γειτονικοί Δήμοι της Αττικής, ο Δήμος Νέας Ιωνίας ως δικαιούχος και οι Δήμοι Φιλαδέλφειας Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου ως εταίροι, αποφάσισαν να υλοποιήσουν το διαδημοτικό πρόγραμμα για την στέγαση και επανένταξη αστέγων σε συνεργασία με το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Οι Δήμοι αυτοί έχουν κοινά χαρακτηριστικά και βρίσκονται περιφερειακά του Δήμου Αθηναίων που το πρόβλημα των αστέγων είναι οξυμμένο. Είναι αστικοί Δήμοι με πληθυσμό που έχει παρόμοια κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα, σε κανέναν Δήμο δεν λειτουργεί δομή που να

παρέχει υπηρεσίες σε άτομα που αντιμετωπίζουν έλλειψη στέγης. (Περιφέρεια Αττικής, 2015)

2.3.1. Υφιστάμενη κατάσταση στην διαδημοτική συνεργασία

Στους τέσσερις (4) Δήμους παλαιότερα υπήρχαν συνεργασίες σε θέματα κοινωνικής πολιτικής και υγείας όπως το κέντρο ψυχικής υγείας του Υπουργείου Υγείας με έδρα την Φιλαδέλφεια όπου από μια δομή πρωτοβάθμιας ψυχικής υγείας λάμβαναν υπηρεσίες τρεις (3) Δήμοι. Επίσης υπήρχε συνεργασία με ΜΚΟ για την υλοποίηση προγραμμάτων του «Εθνικού Δικτύου Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης» (ΕΠΑΝΑΔ 2012) με σκοπό την καταπολέμηση της φτώχειας όπως κοινωνικό παντοπωλείο, σίτιση, κοινωνικό φαρμακείο.

Στους Δήμους της διαδημοτικής συνεργασίας υπάρχουν δομές κοινωνικής φροντίδας και προστασίας που εντάσσονται στην Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής και ανήκουν ως αρμοδιότητα στον αντιδήμαρχο Κοινωνικής Πολιτικής. Λειτουργούν δομές για τη στήριξη οικονομικά αδύναμων κατοίκων, για την ένταξη και την αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού όπως είναι το Κοινωνικό Παντοπωλείο, Φαρμακείο, Ιματιοθήκη, Κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας, ΚΑΠΗ, Δομές Βοήθεια στο Σπίτι για την στήριξη ηλικιωμένων και ΑΜΕΑ. Πρόσφατα δημιουργήθηκαν Κέντρα Κοινότητας που διαχειρίζονται το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης και την πλατφόρμα για τη συμβουλευτική και τη διασύνδεσης των υπηρεσιών σε ευάλωτα άτομα. Επίσης η κεντρική κοινωνική υπηρεσία κάθε Δήμου έχει την ευθύνη για την καταγραφή των απόρων και αστέγων.

Στους Δήμους της διαδημοτικής συνεργασίας λειτουργεί η «Στέγη Ανηλίκων Περιεσού» που ανήκει στην Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Αθηνών και βρίσκεται στα όρια του Δήμου της Νέας Ιωνίας. Σημειώνεται ότι σε κανέναν από τους εν λόγω Δήμους δεν υπάρχει άλλη δομή υποστήριξης αστέγων (υπνωτήρια, κέντρα ημέρας αστέγων, κοινωνικός ξενώνας κακοποιημένων γυναικών)

2.3.2. Πρόταση της διαδημοτικής συνεργασίας

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων απώλειας στέγης, οι Δήμοι Νέας Ιωνίας, Νέας Φιλαδέλφειας - Χαλκηδόνας και Χαλανδρίου, προχώρησαν σε διαδημοτική

συνεργασία καταθέτοντας κοινή πρόταση για την υλοποίηση του προγράμματος «Στέγαση και Επανένταξη», με τον τίτλο «Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για τους πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Φιλαδέλφειας-Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου». Η πρόταση αφορούσε συντονισμένες δράσεις για κάλυψη αναγκών στέγασης και διαβίωσης για 35 πολίτες οι οποίοι βρίσκονται σε καθεστώς αστεγίας ή σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και επισφαλούς πρόσβασης σε στέγη. Το σχέδιο περιλαμβάνει επιπρόσθετα ενέργειες για εργασιακή ένταξη / επανένταξη 19 εκ των ωφελούμενων. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε με διαδημοτική συνεργασία των τεσσάρων (4) Δήμων της Αττικής και με τη συνδρομή των κοινωνικών υπηρεσιών των εν λόγω Δήμων οι οποίες παρείχαν στους ωφελούμενους όλο το πλέγμα κοινωνικής φροντίδας και προστασίας συμβουλευτικής και ψυχοκοινωνικής μέριμνας.

Η απόφαση ένταξης από την διαχειριστική αρχή (ΕΙΕΕΔ) έγινε στις 13 Οκτωβρίου 2014, με δικαιούχο τον Δήμο Νέας Ιωνίας και με αρχικό προϋπολογισμό 301.700€. Στη συνέχεια υπογράφηκε προγραμματική συμφωνία μεταξύ του δικαιούχου και των εταίρων Δήμων. Ο δικαιούχος ήταν υπεύθυνος για την επιστημονική και οικονομική διαχείριση του έργου. Η συνεργασία διασφαλίστηκε με τη συμμετοχή στελέχους από κάθε Δήμο εταίρο στην ομάδα έργου. (Αναμορφωμένη αίτηση χρηματοδότησης πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη», Δήμος Ιωνίας Νέας, 2014)

Το πρόγραμμα έχει λάβει συνεχόμενες παρατάσεις σε όλη την χώρα από το Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Αλληλεγγύης. Η τελευταία παράταση έχει διάρκεια ως τις 31 Μαρτίου 2018.

2.3.3. Περιγραφή του διαδημοτικού προγράμματος

Στους βασικούς στόχους του διαδημοτικού προγράμματος είναι η ανεύρεση αυτόνομων στεγαστικών λύσεων, μέσω εξατομικευμένων πλάνων ανά ωφελούμενο άτομο και οικογένεια. Ως ωφελούμενος ορίστηκε ο άστεγος αλλά και το άτομο που ζει σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης. Παράλληλο στόχο για όλους τους ωφελούμενους αποτελεί η κάλυψη της σίτισης των βασικών αναγκών διαβίωσης και της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης τους. Για τους περισσότερους από τους μισούς ωφελούμενους, στόχο αποτελεί η ένταξη / επανένταξη στο εργασιακό περιβάλλον καθώς και η βελτίωση των επαγγελματικών

τους δεξιότητων μέσω επιστημονικά στοχευμένων παρεμβάσεων. Τόσο στον πυλώνα της στέγασης όσο και στον πυλώνα της εργασιακής ένταξης, απώτερος στόχος είναι η πλήρης αυτονόμηση των ωφελουμένων και η επανάκτηση των κοινωνικών δεξιοτήτων τους. Εμμέσως το πρόγραμμα στοχεύει ταυτόχρονα και στο γενικό πληθυσμό τόσο μέσω της αποτροπής του στιγματισμού των αστέγων όσο και μέσω της ευαισθητοποίησης της ευρύτερης κοινότητας σε θέματα αστεγίας.

Την ομάδα των αρχικών ωφελούμενων στο πρόγραμμα την αποτελούν:

1. Έντεκα (11) άτομα που διαβιούσαν στον δρόμο.
2. Τέσσερα (4) άτομα που φιλοξενούνταν.
3. Δέκα έξι (16) άτομα που διαβιούσαν σε επισφαλή κατοικία.
4. Τέσσερα (4) άτομα που φιλοξενούνταν δομές παιδικής προστασίας.

Η κατανομή ανά δήμο ήταν :

Δήμος Νέας Ιωνίας - δεκατέσσερα (14) άτομα.

Δήμος Φιλαδέλφειας Χαλκηδόνας - δέκα (10) άτομα.

Δήμος Ηρακλείου Αττικής – επτά (7) άτομα.

Δήμος Χαλανδρίου – τέσσερα (4) άτομα.

Ως τις 31 Δεκεμβρίου 2017 στο πρόγραμμα είχαν ενταχθεί σαράντα πέντε (45) ωφελούμενοι. Η συνολική χρηματοδότηση που έχει δοθεί είναι 210.000 €.

2.3.4. Οργανωτική δομή

Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε με τη συνδρομή των Διευθύνσεων Κοινωνικής Πολιτικής και του Τμήματος Κοινωνικής Προστασίας των εν λόγω Δήμων. Οι Κοινωνικές Υπηρεσίες παρείχαν στους ωφελούμενους όλο το πλέγμα της κοινωνικής φροντίδας και προστασίας, συμβουλευτικής και ψυχοκοινωνικής μέριμνας, μέσα από τις δομές των Δήμων τους.

Τις βασικές και κύριες αποφάσεις όπως ένταξη, αποχώρηση, συνέχισης του προγράμματος λαμβάνουν οι δημοτικές αρχές με τα αρμόδια όργανα.

Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε σε τρία ιεραρχικά επίπεδα μεταξύ διαχειριστικής αρχής, αναδόχου και Δήμων. Κάθε Δήμος όρισε δύο στελέχη, τακτικό και αναπληρωματικό με την ειδικότητα του Κοινωνικού Λειτουργού και συμμετοχή στην ομάδα έργου. Τα

αρμόδια στελέχη των Δήμων λειτουργούσαν με ισότιμες, κωδικοποιημένες και ενοποιημένες αρμοδιότητες.

Ο Επιστημονικός Υπεύθυνος ορίστηκε από τη μεριά του ανάδοχου, με αρμοδιότητα τον σχεδιασμό του προγράμματος, τον συντονισμό των απαραίτητων ενεργειών για την υλοποίηση του προγράμματος, την επικοινωνία και συνεργασία με τους υπεύθυνους του κάθε Δήμου καθώς και με την διαχειριστική αρχή. Ήταν υπεύθυνος για την ένταξη του κάθε ωφελούμενου και για τις αντίστοιχες διοικητικές πράξεις (προγραμματική σύμβαση ένταξης, κ.α).

Όλα τα οικονομικά δεδομένα της υλοποίησης συλλέγονταν από τον Επιστημονικό Υπεύθυνο και κατατίθονταν σύμφωνα με προκαθορισμένο χρονοδιάγραμμα στη Διαχειριστική Αρχή του προγράμματος.

Για την υλοποίηση του έργου δημιουργήθηκαν οι ακόλουθες ομάδες:

Συγκροτήθηκε με απόφαση Δημάρχου του ανάδοχου φορέα, ομάδα «Παρακολούθησης και Παραλαβής έργου» αποτελούμενη από τέσσερα στελέχη του ανάδοχου Δήμου, τον επιστημονικά υπεύθυνο, τον υπεύθυνο οικονομικής διαχείρισης του έργου, την προϊσταμένη της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας και την υπεύθυνη διοικητικής υποστήριξης του έργου.

Συγκροτήθηκε «ομάδα έργου» αποτελούμενη από τον Επιστημονικά Υπεύθυνο, τον υπεύθυνο οικονομικής διαχείρισης, τους τέσσερις συντονιστές εφαρμογής του σχεδίου και τον υπεύθυνο διοικητικής υποστήριξης.

Σε κάθε Δήμο συγκροτήθηκε «ομάδα εργασίας» από τα στελέχη του Δήμου που εργάστηκαν για το πρόγραμμα, τον αρμόδιο Αντιδήμαρχο και τον Επιστημονικό Υπεύθυνο.

2.3.5. Διαδικασίες και παρεχόμενες υπηρεσίες

Το έργο στηρίχτηκε στις βασικές λειτουργίες από τις ήδη υπάρχουσες υποδομές των Δήμων, όπως γραφεία, υπολογιστές, τηλεφωνικές επικοινωνίες, υπηρεσίες διαδικτύου.

Η επικοινωνία και η πληροφόρηση – ενημέρωση της έναρξης έγινε μέσα από τις ψηφιακές υποδομές του Δήμου (ιστοσελίδα, ψηφιακοί πίνακες ενημέρωσης, κοινωνικά δίκτυα, ενημέρωση φορέων).

Ο συντονισμός πραγματοποιήθηκε από τον ανάδοχο Δήμο μέσω τακτικής επικοινωνίας (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τηλεφωνικές επικοινωνίες, συσκέψεις).

Οι διαδικασίες συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων εμπλεκόμενων τμημάτων πραγματοποιήθηκαν με την καθορισμένη επικοινωνία του Δήμου, π.χ. ηλεκτρονικό πρωτόκολλο.

Μέρος της διαδικασίας αποτελεί η αξιολόγηση του κάθε ωφελούμενου που αιτείται την ένταξη του, η σύνταξη του κοινωνικού ιστορικού, η δημιουργία ατομικού προφίλ, η ανάπτυξη εξατομικευμένου πλάνου επανένταξης, δημιουργία ατομικού φακέλου σε συνεργασία με τον ωφελούμενο.

Υπογραφή συμφωνητικού μεταξύ Δικαιούχου και Ωφελουμένων, το οποίο περιλαμβάνει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των δύο μερών καθώς και τη αποδοχή του πλάνου επανένταξης.

Η οικονομική διαχείριση του έργου ακολουθεί τις διαδικασίες του δημόσιου λογιστικού.

Η Διαχειριστική Αρχή παρέχει Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης όπου συλλέγονται όλες οι πληροφορίες από όλους τους Δήμους που υλοποιούν το πρόγραμμα. Η ψηφιακή πλατφόρμα, φιλική προς τους χρήστες, χειρίζεται τα δεδομένα των ωφελούμενων, τις διαδικασίες υλοποίησης και τα οικονομικά στοιχεία. Πρόσβαση για την εισαγωγή δεδομένων έχει ο Επιστημονικός Υπεύθυνος. Η διαδικασία παρακολούθησης του προγράμματος γίνονταν με τρίμηνες αναφορές προόδου προς την Διαχειριστική Αρχή η οποία εγκρίνει, εποπτεύει και παρακολουθεί την ανάπτυξη του προγράμματος.

Οι παρεχόμενες υπηρεσίες περιλαμβάνουν τις εσωστρεφείς και τις εξωστρεφείς υπηρεσίες.

- Οι εσωστρεφείς σχετίζονται με την διοικητική παρακολούθηση του έργου μέσα στο Δήμο (φόρμες αιτήσεων, φόρμα κοινωνικού ιστορικού, φόρμα

παρακολούθησης του κάθε περιστατικού). Όλες οι φόρμες είναι ηλεκτρονικά τυποποιημένες και κοινές σε όλους του Δήμους.

- Καταγραφή και σύνταξη τεχνικής μελέτης από τις αρμόδιες τεχνικές υπηρεσίες των Δήμων, των αναγκών επισκευής υφιστάμενης κατοικίας των ωφελούμενων.

Στις εξωστρεφείς υπηρεσίες περιλαμβάνονται :

- Στέγαση με εκμίσθωση κατοικιών με σύναψη τριμερούς σύμβασης ανάληψης καταβολής μισθώματος. (Δήμος-Ιδιοκτήτης-Ωφελούμενος).
- Κάλυψη ειδών πρώτης ανάγκης. Οι ωφελούμενοι είχαν την δυνατότητα να λαμβάνουν το σύνολο των παροχών μέσα από τη διαλειτουργικότητα των δομών των Δήμων – Εταίρων ανεξάρτητα με τον τόπο προέλευσής τους. Κάλυψη των απαραίτητων οικοσυσκευών και διαδικασίες για την προμήθειά τους. Κάλυψη των βασικών αναγκών ένδυσης και υπόδησης τόσο από το πρόγραμμά όσο και σε συνδυασμό με τις Δημοτικές Ιματιοθήκες. Κάλυψη των καθημερινών αναγκών για διατροφή και μετακίνηση τόσο από τους πόρους του προγράμματος όσο και με την συνδρομή των δομών και υπηρεσιών των Δήμων (κοινωνικό παντοπωλείο και δημοτική συγκοινωνία)
- Ψυχοκοινωνική υποστήριξη σε κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης, ο ωφελούμενος ενημερώνεται από την αρχή για τα στοιχεία που κρατούνται πώς και πότε, σε ποιους και σε ποια μορφή δίνονται. Με τον τρόπο αυτόν εξαλείφεται, όσο το δυνατόν ο φόβος διαρροής προσωπικών δεδομένων.
- Εργασιακή συμβουλευτική και ενδυνάμωση των ωφελουμένων ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της νέας κατάστασης ειδικά στο στάδιο της επανένταξης στην εργασία. Συνεχή υποστήριξη των ωφελουμένων σε όλη την διάρκεια της επαγγελματικής του δράσης.
- Συνεχή υποστήριξη σε θέματα νομικά, φοροτεχνικά, διασύνδεσης με υπηρεσίες (ασφαλιστικούς οργανισμούς, επαγγελματικά επιμελητήρια).
- Χρηματοοικονομική διαχείριση κυρίως σε ωφελούμενους που θα αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα.

- Διασύνδεση των ωφελουμένων με αρμόδιες Υπηρεσίες (ΟΑΕΔ, υγειονομικές επιτροπές).
- Ενημέρωση τοπικών επιχειρήσεων με συναντήσεις και έντυπο υλικό για την ανάπτυξη του προγράμματος και τα οφέλη που θα μπορούσαν να έχουν σε πιθανή συνεργασία.

2.3.6. Διαδικασία Αξιολόγησης

Η εσωτερική αξιολόγηση του προγράμματος έγινε από την ομάδα έργου καλύπτοντας όλο το φάσμα των δράσεων, που αναπτύχθηκε σε διαφορετικά χρονικά σημεία και με επιστημονικά εργαλεία όπως συνεντεύξεις με ωφελούμενους, στοιχεία των φακέλων, δίμηνες εκθέσεις πεπραγμένων. Με τον τρόπο αυτόν συλλέγονταν συνεχώς και συστηματικά πληροφορίες ώστε να γίνεται ανατροφοδότηση σχετικά με:

- Την πορεία και εξέλιξη του έργου.
- Το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης .
- Τη συμβολή των συντελεστών για την υλοποίηση του έργου.
- Την επίτευξη των επιμέρους στόχων .
- Την συνολική αξιολόγηση του έργου.

Για την αξιολόγηση του έργου χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω εργαλεία:

- Συνεντεύξεις με χρήση δομημένων ερωτηματολογίων, τα ερωτηματολόγια πραγματοποιήθηκαν με συστηματική μέθοδο από τα μέλη της ομάδας έργου προς τους ωφελούμενους και τους συντελεστές υλοποίησης του έργου.
- Στοιχεία φακέλων ωφελουμένων που τηρούνται από τις ομάδες εργασίας και τον επιστημονικά υπεύθυνο.
- Δίμηνες εκθέσεις πεπραγμένων από τις ομάδες εργασίας .

Οι ομάδες έργου ανέλαβαν να κάνουν αξιολόγηση σε δύο στάδια, αρχική (On going) μετά από τέσσερις μήνες υλοποίησης του έργου και είχε χαρακτήρα διαμορφωτικό, και τελική αξιολόγηση σε κάθε φάση ολοκλήρωσης του έργου με στόχο την συνολική αξιολόγησή του.

Η χρονική διάρκεια που καλύπτει η παρούσα μελέτη αναφέρεται στο χρονικό διάστημα από την έναρξη 13/10/2014 ως την 31/12/2017, καθώς το πρόγραμμα συνεχίζεται ως την στιγμή που γράφεται η παρούσα μελέτη.

Στο παραπάνω χρονικό διάστημα στο πρόγραμμα εντάχθηκαν 45 ωφελούμενοι. Έγιναν 20 μισθώσεις κατοικιών για την στέγαση των νοικοκυριών και 28 ωφελούμενοι εντάχθηκαν στον πυλώνα της εργασιακής επανένταξης. Όλοι οι ωφελούμενοι έχουν λάβει υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και ενδυνάμωσης. Το σκέλος της επισκευής των σπιτιών δεν έχει ακόμα υλοποιηθεί. Σημαντικό επίσης είναι ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες μέσα από την υλοποίηση του προγράμματος ανέδειξαν το ζήτημα της έλλειψης στέγης και σταδιακά αναπτύσσουν δράσεις για την αντιμετώπιση του.

2.4. Ανακεφαλαίωση

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάστηκαν αναλυτικά οι πολιτικές, τα μέτρα, οι δράσεις και τα προγράμματα που χρησιμοποιούν οι κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων για να υποστηρίξουν ευάλωτα άτομα που πλήττονται από την έλλειψη στέγης. Ειδικά αναλύθηκε ο τρόπος εφαρμογής της διαδημοτικής συνεργασίας « Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Νέας Φιλαδέλφειας – Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου» όπου θα αποτελέσει το πεδίο της κοινωνικής έρευνας του επόμενου κεφαλαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

3.1. Εισαγωγή

Στο τρίτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η ποιοτική κοινωνική έρευνα που πραγματοποιήθηκε για το έργο «Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Νέας Φιλαδέλφειας-Νέας Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου» στο πλαίσιο του Προγράμματος «Στέγαση κα Επανένταξη». Η χρονική περίοδος που μελετήθηκε είναι από την αρχική φάση του έργου (2014) έως τον Δεκέμβριο του 2017. Η διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκε κατά τον μήνα Φεβρουάριο του 2018.

Το κεφάλαιο πραγματεύεται τα θέματα της διαδημοτικής συνεργασίας σε σχέση με τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και τα αποτελέσματα του προγράμματος, όπως αυτά αποτυπώνονται μέσα από τις δομές υλοποίησης του έργου. Η μελέτη επικεντρώνεται στους φορείς υλοποίησης, χωρίς να επεκτείνεται στην ομάδα των ωφελουμένων και άλλων εμπλεκόμενων στο πρόγραμμα (π.χ. ιδιοκτήτες κατοικιών του πυλώνα της στέγασης, εργοδότες του πυλώνα επανένταξης).

3.2. Μελέτη περίπτωσης του διαδημοτικού προγράμματος

Για την έρευνα επιλέχθηκε η ποιοτική μεθοδολογία έναντι της ποσοτικής. Η επιλογή της ποιοτικής μεθοδολογίας έγινε για να προσεγγίσει καλύτερα την πολύπλοκη δυναμική και ολιστική φύση του θέματος. Τα ερευνητικά ερωτήματα δεν εστιάζονται στους αριθμούς, υπολογισμούς, στην επαγωγική στατιστική για την επιβεβαίωση ή διάψευση μιας ερευνητικής υπόθεσης και στον τρόπο κατανομής των αποτελεσμάτων στον γενικό πληθυσμό. Τα ερευνητικά ερωτήματα εστιάζονται στις εμπειρίες, τα βιώματα των ερωτώμενων τοποθετημένα στον χώρο, στο χρόνο και στο κοινωνικό πολιτιστικό σύστημα, ώστε να διερευνηθεί η ιδιαιτερότητα του θέματος και να

καταγραφούν συγκεκριμένες σημαντικές μεταβλητές στην κατανόηση σύνθετων και μοναδικών πτυχών. (Ισαρη και Πουρκός, 2015, : 27)

Στόχος της ποιοτικής έρευνας είναι να συγκεντρωθούν και να μελετηθούν όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες για την υπάρχουσα κατάσταση. Αυτό επιτυγχάνεται δίνοντας τον απαραίτητο χώρο ώστε να αναπτυχθούν και να αναδυθούν όλα τα θέματα. Είναι σημαντικό μέσα από μια δυναμική διαδικασία να γίνει η συγκέντρωση όσο το δυνατόν περισσότερων εμπειριών των διαφορετικών συμμετεχόντων. Να διερευνηθεί μια ουσιαστική αυθεντική, δυναμική μεταφορά της εμπειρίας και όχι μια απρόσωπη αφαιρετική και περιοριστική αποτύπωση στατιστικών και αριθμητικών δεδομένων (Ισαρη και Πουρκός, 2015, :61).

3.3.Σκοπός της έρευνας

Κύριο ερευνητικό ζητούμενο είναι η συνολική αποτύπωση της ανάπτυξης του προγράμματος στους τέσσερις Δήμους, η καταγραφή της εμπειρίας των πολιτικών και των υπηρεσιακών στελεχών, που ασχολήθηκαν με το πρόγραμμα. Ξεκινώντας από τον αρχικό εθνικό σχεδιασμό και την ανάληψη δράσεων, συνεχίζοντας στον τοπικό σχεδιασμό και στην ανάληψη ανάλογων δράσεων, στην υλοποίηση του προγράμματος και στα αποτελέσματα που απέφερε στο τοπικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα δίνεται έμφαση στην εμπειρία των προκλήσεων, των δυσκολιών και των προοπτικών του εγχειρήματος και όχι μόνο στην αποτύπωση των ποσοτικών αποτελεσμάτων.

Το πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη» έχει ένα ανεπτυγμένο σύστημα παρακολούθησης του φυσικού αντικείμενου, όπως παρουσιάστηκε στο Κεφάλαιο 2 της μελέτης. Η παρακολούθηση αυτή δεν δίνει την δυνατότητα να φωτιστούν οι ιδιαίτερες πτυχές ενός τόσο σύνθετου κοινωνικού θέματος, όπως είναι αυτό της έλλειψης στέγης και της αντιμετώπισης του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού με την επανένταξη.

Μέσα από την παρούσα ερευνητική μελέτη θα διερευνηθεί η διαδρομή και τα στάδια σε ένα καινοτόμο κοινωνικό πρόγραμμα πιλοτικού χαρακτήρα, ώστε να αναδειχθούν οι σωστές και αποτελεσματικές πρακτικές και να διατυπωθούν προτάσεις για τη βελτίωση και τη διεύρυνση του. Η απαίτηση για διεύρυνση υπάρχει λόγω των

αυξανόμενων κοινωνικών αναγκών που αντιμετωπίζουν οι πολίτες και συσχετίζονται με την φτώχεια και την έλλειψη στέγης.

Η υλοποίηση του προγράμματος «Στέγαση και Επανένταξη» σε διαδημοτικό επίπεδο περιλαμβάνει πολλές πτυχές που δεν έχουν μέχρι σήμερα καλυφθεί από την μελέτη ανάλογων θεμάτων.

3.4. Ερευνητικά ερωτήματα

Παρακάτω διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα που εξειδικεύουν την ειδική θεματική περιοχή της ποιοτικής έρευνας. Η διατύπωση των ερευνητικών ερωτήσεων, οδηγεί στην συγκεκριμενοποίηση του ερευνητικού προβλήματος.

1. Οι απόψεις των συμμετεχόντων σε ζητήματα όπως του κοινωνικού αποκλεισμού, της έλλειψης στέγης, της κοινωνικής επανένταξης των αστέγων και των επαπειλούμενων αστέγων.
2. Πως αντιλαμβάνονται οι συμμετέχοντες την διαδημοτική συνεργασία στην υλοποίηση του προγράμματος «Στέγαση και Επανένταξη».
3. Πως αντιλαμβάνονται οι ερωτώμενοι τη συμμετοχή των κοινωνικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο σε ειδικά θέματα όπως αυτό της έλλειψης στέγης και επανένταξης. Πως διαφοροποιείται η έννοια της τοπικής ανάπτυξης.
4. Ποιες αντιλήψεις και ποιες προσδοκίες έχουν οι συμμετέχοντες από την εφαρμογή του προγράμματος.
5. Ποιες στρατηγικές χρησιμοποιήθηκαν κατά την ανάπτυξη του προγράμματος, πως τις βίωσαν οι ερωτώμενοι;
6. Με ποιόν τρόπο και ποιες προεκτάσεις σε άλλους τομείς θα μπορούσε να έχει η διαδημοτική συνεργασία.

3.5. Εργαλεία της έρευνας

Για τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων σχεδιάστηκε οδηγός συνέντευξης με μορφή ημιδομημένης συνέντευξης, με προκαθορισμένες ερωτήσεις, των οποίων η

διάταξη δεν ήταν αυστηρή, αλλά μπορούσε να τροποποιηθεί, ώστε να επιτυγχάνεται η παραγωγή όσο το δυνατόν πλουσιότερου ερευνητικού υλικού. Ταυτόχρονα, δε, να επιτυγχάνεται η δυνατότητα των συμμετεχόντων να αναπτύξουν τις αντιλήψεις τους, τις εμπειρίες τους, τις σκέψεις τους με ελεύθερο τρόπο και με μεγαλύτερη εμπάθунση. Επιπλέον δίνεται η ευκαιρία κατά τη διαδικασία της συνέντευξης, να γίνει η ανάδειξη νέων θεμάτων, που μπορεί να μην είχαν συμπεριληφθεί στα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα (Robson 2010:321).

Των συνεντεύξεων προηγήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία με τους συμμετέχοντες ενημερώνοντας και εξηγώντας τους τον λόγο, τον σκοπό της μελέτης και τη διαδικασία της συνέντευξης.

Οι συνεντεύξεις διάρκεσαν σαράντα λεπτά κατά μέσο όρο. Τον χώρο διεξαγωγής των συνεντεύξεων τον όρισαν οι συμμετέχοντες προκειμένου να διασφαλιστεί η άνεση στην κατάθεση απόψεων, σκέψεων και εμπειριών τους. Όλες οι συναντήσεις έγιναν στους χώρους εργασίας των συμμετεχόντων.

3.6. Ερευνητικές ερωτήσεις

A Θεματική: Γενική τοποθέτηση

1. Το ζήτημα της έλλειψης στέγης και του κοινωνικού αποκλεισμού.
2. Τα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα. Η υπάρχουσα κατάσταση κατά την έναρξη του προγράμματος.
3. Η κουλτούρα αντιμετώπισης των θεμάτων της έλλειψης στέγης
4. Οι προηγούμενες δράσεις στους Δήμους.
5. Η απόφαση για την έναρξη και προσδοκίες από την εφαρμογή του προγράμματος.

B Θεματική: Αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης και προτεινόμενες αλλαγές :

6. Στην οργανωτική δομή (κατανομή και άσκηση αρμοδιοτήτων).
7. Στις διαδικασίες (διαδικασία εγκρίσεων αποφάσεων, διαδικασία παρακολούθησης της εκτέλεσης, πληροφοριακά συστήματα IMS).

8. Στις παρεχόμενες υπηρεσίες (σχεδιασμός, συντονισμός υπηρεσιών, παρακολούθηση εκροών και αποτελεσμάτων).
9. Στο ανθρώπινο δυναμικό (άσκηση αρμοδιοτήτων, δεξιότητες, προσόντα, απόψεις).

Γ Θεματική: Συνολικό αποτέλεσμα από την εφαρμογή:

10. Οι θετικές και αρνητικές αποτυπώσεις της διαδικασίας.
11. Τα νέα δεδομένα στην υπάρχουσα κατάσταση.

3.7. Μέθοδος ποιοτικής ανάλυσης και κωδικοποίησης

Η ανάλυση του υλικού που προέκυψε από τις συνεντεύξεις, βασίστηκε στις αρχές της θεματικής ανάλυσης. Επικεντρώθηκε στο περιεχόμενο των επιχειρημάτων που αναπτύσσουν οι μετέχοντες. Τα δεδομένα κωδικοποιήθηκαν, εντοπίστηκαν θεματικές και υποθεματικές και κατηγοριοποιήθηκαν. Στόχος της μεθόδου είναι η κατανόηση των δεδομένων με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα, που εστιάζονται στα βασικά θέματα και εντοπίζοντας τα κοινά σημεία μεταξύ των δεδομένων, που εισάγουν οι συμμετέχοντες (Braun & Clarke ,2006).

Οι θεματικές ενότητες που εντοπίστηκαν είναι:

- I. Γενικά στοιχεία –Υπάρχουσα κατάσταση
- II. Υλοποίηση του διαδημοτικού προγράμματος
 - (α). Οργανωτική δομή
 - (β). Λειτουργίες και διαδικασίες
 - (γ). Ανθρώπινο δυναμικό
 - (δ). Χρηματοδότηση
- III. Προτάσεις - Προοπτικές.

3.8. Δείγμα έρευνας και δειγματοληψία

Η επιλογή του δείγματος της έρευνας αποτελεί σημαντικό σημείο, γιατί επηρεάζει την ποιότητα των δεδομένων, αλλά και τα συμπεράσματα της μελέτης. Συνεπώς, ο ρόλος

των συμμετεχόντων είναι καθοριστικός, καθώς με την ενεργητική συμβολή τους προσθέτουν διαστάσεις και αναβαθμίζονται σε ερευνητικούς συνεργάτες.

Για τον ορισμό του δείγματος επιλέχθηκε η στρατηγική της σκόπιμης επιδιωκόμενης δειγματοληψίας. Το βασικό χαρακτηριστικό, που αναζητήθηκε για την ένταξη κάθε συμμετέχοντα στο δείγμα, ήταν η ουσιαστική ενασχόληση του στον σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος “Στέγαση και Επανένταξη”, η δυνατότητά του να παρέχει την μέγιστη δυνατή πληροφόρηση σχετικά με το αντικείμενο της μελέτης και η ανάδειξη κρίσιμων θεμάτων ως ο πλέον αρμόδιος να μιλήσει για το θέμα.

Το δείγμα αποτελείται από τρεις ομάδες συνέντευξης βάση κοινών χαρακτηριστικών.

A) Η ομάδα που απασχολήθηκε με τον κεντρικό σχεδιασμό του προγράμματος σε εθνικό επίπεδο. Πραγματοποιήθηκαν τρεις (3) συνεντεύξεις. Έναν πολιτικό προϊστάμενο του Υπουργείου Εργασίας, έναν Επιστημονικό Συνεργάτη από τη Γενική Γραμματεία Πρόνοιας και έναν υπηρεσιακό στέλεχος της διαχειριστικής αρχής του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού» (ΕΙΕΑΔ).

B) Οι πολιτικοί υπεύθυνοι, αντιδήμαρχοι των τεσσάρων Δήμων που ανέλαβαν τον σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος σε τοπικό επίπεδο. Πραγματοποιήθηκαν (3) τρεις συνεντεύξεις από τους Δήμους που συμμετείχαν στο πρόγραμμα.

Γ) Τα στελέχη των δήμων, που είχαν καθημερινή απασχόληση με την υλοποίηση του προγράμματος. Πραγματοποιήθηκαν έξι (6) συνεντεύξεις. Συγκεκριμένα, από τον επιστημονικό υπεύθυνο του έργου, τον διοικητικό υπεύθυνο του έργου και τους τέσσερις Κοινωνικούς Λειτουργούς που απασχολήθηκαν στην υλοποίηση του έργου .

3.9. Ζητήματα δεοντολογίας

Τα θέματα δεοντολογίας τέθηκαν στους συμμετέχοντες με ιδιαίτερη προσοχή. Ενημερώθηκαν σχετικά με τους στόχους της έρευνας, τις διαδικασίες που θα ακολουθηθούν, καθώς και τα πιθανά οφέλη, που θα προκύψουν από την μελέτη.

Η φύση της ερευνητικής διαδικασίας ήταν ανοιχτή και διερευνητική, στοχεύοντας στην ανάδειξη της βιωμένης εμπειρίας. Ταυτόχρονα, για να διασφαλιστούν θέματα

δεοντολογίας κρίθηκε απαραίτητη η ελεύθερη και συναινετική συμμετοχή των συμμετεχόντων, καθώς και η προστασία και η διατήρηση της ανωνυμίας τους, ώστε να εξασφαλιστεί η αναγκαία προστασία τους από ενδεχόμενη βλάβη λόγω των απόψεων και των πεποιθήσεών τους σε σχέση με τα ερωτήματα της μελέτης.

Πριν από κάθε συνέντευξη ο ερωτώμενος ενημερώθηκε και προφορικά για την διαδικασία και τα δικαιώματά του (π.χ. τη δυνατότητα να μην απαντήσει σε ερώτηση ή τη διακοπή της συνέντευξης, αν και όποτε το θελήσει.).

Κρίθηκε απαραίτητη η υποχρέωση του ερευνητή προς τους συμμετέχοντες για ενημέρωσή τους για το σύνολο των πληροφοριών, που σχετίζονται με την μελέτη. (Ιωσηφίδης, 2008,:278).

Επίσης κρίθηκε απαραίτητη και επιβεβλημένη η προστασία των δεδομένων τόσο στην διαδικασία παραγωγής, όσο και στην διαδικασία της ανάλυσης. Το αποτέλεσμα αυτής της μελέτης θα διατεθούν στους φορείς, που συμμετέχουν, καθώς και στα στελέχη που ήταν ερωτώμενοι, ώστε να γίνει μετάδοση της αποκτημένης γνώσης, αλλά και αξιοποίηση των αποτελεσμάτων για ακαδημαϊκούς λόγους, ώστε να επιτευχθεί μεγαλύτερη ελευθερία στην έκφραση των δεδομένων και σεβασμός στις απόψεις όσων συμμετείχαν στην έρευνα.

3.10. Περιορισμοί της μελέτης

Στην παρούσα μελέτη ο μικρός αριθμός των συμμετεχόντων δεν δίνει τη δυνατότητα να γίνουν γενικεύσεις και να εξαχθούν γενικά συμπεράσματα για το πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη», όπως αναπτύχθηκε σε εθνικό επίπεδο. Για τη διεξαγωγή ολοκληρωμένων αποτελεσμάτων το βέλτιστο θα ήταν να γίνει συγκριτική μελέτη με άλλο πρόγραμμα που υλοποιείται από διαφορετικό σχήμα όπως, συνεργασία Δήμου με ΜΚΟ.

Η εργασία που αναπτύσσεται σε αυτό το κεφάλαιο μελετά το θέμα από την οπτική της τοπικής αυτοδιοίκησης. Για την ολοκληρωμένη αξιολόγηση της διαδημοτικής συνεργασίας του προγράμματος θα έπρεπε είχε επιπλέον μελετηθεί και ο πληθυσμός των ωφελούμενων που έλαβαν τις υπηρεσίες και τις παροχές του προγράμματος ,το προφίλ τους, η αποτελεσματικότητα του προγράμματος και οι απόψεις τους. Επίσης,

η συμμετοχή των ιδιοκτητών κατοικιών και των εργοδοτών θα ήταν δεδομένα που θα συμπλήρωναν την εικόνα για την ανάπτυξη του προγράμματος.

Οι συμμετέχοντες λόγω της ιδιότητας τους, επαγγελματικής ή πολιτικής, πιθανά να μην έδιναν απαντήσεις με την μεγαλύτερη ειλικρίνεια και οι τοποθετήσεις τους να περιέχουν «κοινωνικά αποδεκτές απαντήσεις» και όχι τις πραγματικές τους πεποιθήσεις.

Στην καταγραφή των ερευνητικών αποτελεσμάτων δεν έγινε ομαδοποίηση θετικών και αρνητικών αποτελέσματα γιατί θέματα που σχετίζονται με τόσο σύνθετες κοινωνικές καταστάσεις έχουν ταυτόχρονα θετικές και αρνητικές αποτυπώσεις.

Αναφέρθηκαν περιορισμένες προτάσεις για το μέλλον του προγράμματος. Οι ερωτώμενοι βρίσκονταν σε αναμονή μιας ακόμα παράτασης και διατηρούσαν επιφυλακτική στάση.

Στον αρχικό σχεδιασμό της έρευνας είχε προγραμματιστεί οι ημιδομημένες συνεντεύξεις να μαγνητοφωνούνται για τη καλύτερη συλλογή των δεδομένων. Οι συμμετέχοντες σχεδόν στο σύνολο τους δεν αποδέχτηκαν την μαγνητοφώνηση. Η συλλογή των δεδομένων αποτυπώθηκε με γραπτές σημειώσεις.

3.11. Ερευνητικά αποτελέσματα

Τα ερευνητικά αποτελέσματα χωρίστηκαν σε τρεις ενότητες. Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει θέματα σχετικά την υπάρχουσα κατάσταση στην Ελλάδα και στους Δήμους της διαδημοτικής συνεργασίας κατά τη χρονική περίοδο της έναρξης του προγράμματος. Η δεύτερη ενότητα αποτυπώνει θέματα που αναδείχτηκαν κατά την υλοποίηση και η τρίτη ενότητα περιέχει προτάσεις και προοπτικές που κατέθεσαν οι ερωτώμενοι.

3.11.1. Πρώτη θεματική: Γενικά στοιχεία, σχεδιασμός, προσδοκίες.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλύοντας τις δομές αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης, αναδείχτηκε το κενό στη δέσμη μέτρων που σχετίζονταν με τις δομές της μεταβατικής φιλοξενίας αστέγων. Η λύση που επιλέχτηκε από το Υπουργείο Εργασίας ήταν η ανάπτυξη ενός προγράμματος στο πλαίσιο της ολιστικής αντιμετώπισης της κοινωνικής κρίσης που είχε προκαλέσει η οικονομική ύφεση.

«Η στήριξη στους πιο αδύναμους συμπολίτες μας, που δεν διαθέτουν συνθήκες αξιοπρεπούς διαβίωσης, είναι πολλαπλάσια των χρημάτων που διατίθενται γι αυτήν, χάρη στη συνεργασία με την Αυτοδιοίκηση, Περιφέρειες και Δήμους αλλά και τους μη κερδοσκοπικούς φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών και την Εκκλησία. Στο ευρύτερο πρόγραμμα κοινωνικής προστασίας που τότε σχεδιάσαμε είχαμε ως στόχο την αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων εθνικών και ευρωπαϊκών πόρων. Είχαμε εξασφαλίσει επιπλέον 330 εκατ. ευρώ από το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους οικονομικά αδύναμους και σε συνδυασμό με την εφαρμογή, σε Εθνικό επίπεδο του προγράμματος «Εγγυημένο Κοινωνικό Εισόδημα» που τότε σχεδιάζαμε μέσα στο 2015, θα μας έδινε τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά το φαινόμενο της ακραίας φτώχειας. Παράλληλα, προωθήθηκαν όλες οι συμβάσεις για την στήριξη των ήδη υπάρχοντων κοινωνικών ζενώνων, και μονάδων αστέγων προϋπολογισμού 1,8 εκατ. ευρώ.».

(Πολιτικό στέλεχος του Υπουργείου Εργασίας.)

Μέλημα της πολιτικού σχεδιασμού που αποτυπώθηκε από το «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αντιμετώπιση του Προβλήματος της Έλλειψης Στέγης» όπου εκπονήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Πρόνοιας το 2013, ήταν να περιορίσει τις μορφές κλειστής φροντίδας και να ενδυναμώσει τις δράσεις για επανένταξη και διαμονή σε αυτόνομες κατοικίες αξιοποιώντας ταυτόχρονα τις υπηρεσίες της τοπικής κοινότητας. Δεν υπήρχε καμία θεσμοθετημένη δομή, ούτε δράση με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγάλη συσσώρευση ανθρώπων στις δομές κλειστής και ανοιχτής φροντίδας φιλοξενίας αστέγων. Για την κάλυψη αυτού του κενού και υπό συνθήκες κοινωνικής πίεσης λόγω της αύξησης της φτώχειας, δρομολογήθηκε το πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη» (2014-2015) για τους αστέγους.

«Υπήρχε μεγάλη πίεση σε κλειστές και ανοιχτές δομές φιλοξενίας αστέγων, όπως τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφερειών, οι Κοινωνικοί Ξενώνες του ΕΚΚΑ και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Ξενώνες της Γενικής Γραμματείας Ισότητας κ.α. Δεν μπορούσαν να δεχτούν νέες αιτήσεις για εισαγωγές καθώς καταγράφηκαν πολλά

περιστατικά οικογενειών σε κρίση που δεν μπορούσαν να αντιμετωπιστούν.»

(Ειδικός Συνεργάτης Γενικής Γραμματέως Πρόνοιας)

Η εμπειρία της Διαχειριστικής Αρχής ήταν περιορισμένη σε θέματα που αφορούσαν την επανένταξη ευάλωτων ομάδων. Παλαιότερα είχαν υλοποιήσει πρόγραμμα επανένταξης κακοποιημένων γυναικών σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Ισότητας.

«Είχαμε να αντιμετωπίσουμε δύο μεγάλα θέματα, την πολυπλοκότητα του φαινομένου των αστέγων και τον συντονισμό φορέων υλοποίησης με διαφορετικό θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας (Δήμοι, ΜΚΟ, Εκκλησία, Σύλλογοι, κ.α).»

(Στέλεχος της Διαχειριστικής Αρχής)

Σημαντική καινοτομία του προγράμματος ήταν να ενταχθούν άστεγοι και άτομα σε δυνητική απώλεια στέγης, που είχαν καταγραφεί από τις κοινωνικές υπηρεσίες για αυτές τους τις ανάγκες. Τα τελευταία χρόνια, κυρίως μετά τη ψήφιση του «Καλλικράτη» η Τοπική Αυτοδιοίκηση ανέλαβε αρμοδιότητες και έκανε σημαντικές δράσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Αξιοποιώντας το δίκτυο υπηρεσιών και παροχών ενσωμάτωσε άλλο ένα στάδιο ως σημαντικό πλεονέκτημα, στην εξασφάλιση στέγης ταυτόχρονα με την εργασιακή και κοινωνική επανένταξη.

Οι Δήμοι έχουν ειδικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την ιστορία τους.

«Οι κάτοικοι των Δήμων της διαδημοτικής συνεργασίας Νέας Ιωνίας και Νέας Φιλαδέλφειας - Χαλκηδόνας έχουν υψηλό αίσθημα κατανόησης και αλληλεγγύης για ανθρώπους που δεν έχουν και απειλούνται από έλλειψη στέγης, διότι προέρχονται από προσφυγικούς πληθυσμούς όπου οι προγονοί τους αντιμετώπισαν την έλλειψη στέγης μέσα από το πρίσμα του πρόσφυγα.»

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

Το πρόγραμμα «Στέγηση και Επανένταξη» σχεδιάστηκε σε εθνική εμβέλεια με έμφαση στο τοπικό επίπεδο και κυρίαρχο ρόλο αυτόν της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Στο σύνολο των προτάσεων συμμετέχουν 60 Δήμοι ως ανάδοχοι ή εταίροι.

«Για την διοίκηση του Δήμου το πρόγραμμα ήταν μεγάλη ευκαιρία που δεν θέλαμε να χάσουμε. Αυτός ήταν ο λόγος που αποφασίσαμε την διαδημοτική συνεργασία, γιατί έτσι κάναμε μια δυνατή πρόταση και είχαμε περισσότερες πιθανότητες να διεκδικήσουμε την ένταξή μας στο Πρόγραμμα.»

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

«Ήταν η πρώτη φορά που ο Δήμος είχε τη δυνατότητα να δώσει λύση σε ανάγκες στέγης, κάτι που πριν το Πρόγραμμα οι κοινωνικές υπηρεσίες θα έπρεπε να παραπέμπουν σε άλλες κοινωνικές δομές εκτός Δήμου.»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου)

Κάθε Δήμος έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν και τα χαρακτηριστικά των ατόμων με πρόβλημα έλλειψης στέγης.

«Ο Δήμος Φιλαδέλφειας Χαλκηδόνας είχε μεγαλύτερο αριθμό αστέγων λόγω των εγκαταλελειμμένων εργοστασίων και κτηρίων που υπάρχουν κατά μήκος της Εθνικής Οδού, όπου πολλές φορές χρησιμοποιούνται ως πρόχειρα καταλύματα για άτομα που δεν έχουν σχέση με την περιοχή αλλά είναι περιπλανώμενοι άστεγοι.»

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής Δήμου)

«Στον Δήμο Νέας Ιωνίας στο Κωνσταντινοπούλειο Γενικό Νοσοκομείο υπάρχουν περιπτώσεις όπου άστεγοι παραμένουν στο χώρο του νοσοκομείου για κάποιες μέρες γιατί μετά την νοσηλεία δεν διαθέτουν κατοικία για να επιστρέψουν ή χρησιμοποιούν τους χώρους του νοσοκομείου ως κατάλυμα.»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου)

«Στους Δήμους μας, δεν είναι συχνό το φαινόμενο των αστέγων που ζουν στο δρόμο. Στις περισσότερες περιπτώσεις ζουν σε εγκαταλελειμμένα ακατάλληλα, κτήρια, αυτοκίνητα και τροχόσπιτα.»

(Κοινωνικός Λειτουργός Δήμου), (Αποψη με την οποία συμφωνούν όλοι οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που συμμετείχαν στην έρευνα)

Στις κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων της διαδημοτικής συνεργασίας είχαν καταγραφεί περιπτώσεις ατόμων και νοικοκυριών που αντιμετώπιζαν στεγαστικά προβλήματα. Η δυνατότητα που υπήρχε πριν την έναρξη του προγράμματος «Στέγαση και Επανάταξη» ήταν η εισαγωγή σε κοινωνικούς ξενώνες, σε ξενώνες αστέγων και η απομάκρυνση τους από την κοινότητα.

«Η απομάκρυνση από τον τόπο διαμονής ατόμων που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό και έλλειψη στέγης είναι ένας επιπλέον παράγοντας που διακόπτει οποιοδήποτε κοινωνικό δεσμό και δίκτυο υποστήριξης έχουν δημιουργήσει στην γειτονιά.»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου)

«Το πρόγραμμα έδινε την ευκαιρία στις κοινωνικές υπηρεσίες να προτείνουν λύσεις στο τοπικό επίπεδο χωρίς να χρειάζεται η μετακίνηση ατόμων και οικογενειών σε ξενώνες που βρίσκονταν σε άλλες περιοχές.»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου)

«Έγινε συνεργασία με τη Στέγη Ανηλίκων Περισσού που ανήκει στην Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Αθηνών και βρίσκεται στα όρια του Δήμου της Νέας Ιωνίας. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος εντάχθηκε ένα άτομο που είχε συμπληρώσει το 18^ο χρόνο της ηλικίας και έπρεπε να φύγει από τον ξενώνα.»

(Μέλος της επιτροπής παρακολούθησης του έργου)

Οι κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων Νέας Ιωνίας και Νέας Φιλαδέλφειας Χαλκηδόνας είχαν αντιμετωπίσει στο παρελθόν το πρόβλημα της απώλειας στέγης λόγω των σεισμών του 2009. Απόκτησαν μεγάλη εμπειρία και γνώση για την αποκατάσταση προβλημάτων που προκλήθηκαν από την έλλειψη στέγης και εργάστηκαν για την κοινωνική ένταξη των σεισμοπαθών.

«Πέρασαν πάνω δέκα χρόνια για να βρουν κατοικία άτομα που τους είχαν παραχωρηθεί λυόμενες κατοικίες και τους επιδοτούσαν το νερό και το ρεύμα.»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου)

3.11.2. Δεύτερη θεματική: Υλοποίηση του διαδημοτικού προγράμματος

Στη δεύτερη θεματική ενότητα αναπτύχθηκαν τα θέματα που σχετίζονται με την υλοποίηση του διαδημοτικού προγράμματος.

3.11.2.1. Οργανωτική δομή

Η υφιστάμενη οργανωτική κουλτούρα των οργανισμών των Δήμων τόσο στο επίπεδο διοίκησης όσο και στο επίπεδο των υπηρεσιακών στελεχών, δεν περιλαμβάνει προηγούμενη εμπειρία σε διαδημοτική συνεργασία για την υλοποίηση κοινωνικών προγραμμάτων.

«Είχαμε όλοι μας την επιθυμία να κάνουμε μια διαδημοτική συνεργασία με αμιγώς δομές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Θέλαμε ως νέα δημοτική αρχή να αποκτήσουμε συνέργιες με όμορους Δήμους σε περιφερειακό επίπεδο.»

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

«Ήταν πολιτική επιλογή να μην κάνουμε ως Δήμος συνεργασία με ΜΚΟ για θέματα κοινωνικής πολιτικής»

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

Σε οργανωτικό επίπεδο, ο ανάδοχος Δήμος διαχειρίστηκε το πρόγραμμα με την Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής, την Διεύθυνση Οικονομικών και το Τμήμα της Τεχνικής Υπηρεσίας. Η Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής είχε πρότερη εμπειρία στην αξιολόγηση, στην παρακολούθηση και στην επανένταξη ευπαθών ομάδων. Αντίθετα η Διεύθυνση Οικονομικών και το Τμήμα της Τεχνικής Υπηρεσίας, ανέλαβαν διαδικασίες που για πρώτη φορά υλοποίησαν.

«Πολλές φορές έπρεπε να συνεργαστούμε πολλοί για να βρούμε καινοτόμες και εφαρμόσιμες λύσεις. Είχαμε όλοι την επιθυμία για την επιτυχία και την ολοκλήρωση του προγράμματος.»

(Μέλος της ομάδας παρακολούθησης έργου).

«Ο χρόνος ήταν πάντα ο παράγοντας που δημιουργούσε πίεση, δεν είχαμε χρόνο για διαβούλευση μεταξύ των υπηρεσιών, είχαμε όμως μεγάλο αίσθημα συνεργασίας και εμπιστοσύνης. Το πρόβλημα της συνέχισης της χρηματοδότησης λόγω προβλημάτων ξεπερνιόνταν μέσα από την εποικοδομητική συνεργασία με την Διαχειριστική Αρχή.»

(Μέλος της ομάδας παρακολούθησης έργου).

«Ο καθημερινός χρόνος ενασχόλησης με αυτό το πρόγραμμα καταλάμβανε πάντα το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας μου σε σχέση με τις υπόλοιπες αρμοδιότητες μου.»

(Μέλος της ομάδας παρακολούθησης έργου).

«Δεν υπήρχε προηγούμενος σχεδιασμός. Αρχισαν όλα με την ανάληψη του προγράμματος, όπως την εισαγωγή του ανάλογου κωδικού στον προϋπολογισμό του Δήμου»

(Μέλος της ομάδας παρακολούθησης έργου).

Ο ρόλος της Διαχειριστικής Αρχής στη συνέχιση του προγράμματος ήταν καθοριστικός. Υπήρχε υποστήριξη και επιμονή για την επίλυση των προβλημάτων που παρουσιάζονταν.

«Παρόλο που τα περισσότερα προβλήματα που αντιμετωπίσαμε ήταν από ανάδοχους Δήμους, η διαδημοτική συνεργασία που ήταν και η μοναδική σε όλη την Ελλάδα είχε συνέπεια στον προγραμματισμό και τα αποτελέσματα της υλοποίησης, όπου έφτασαν στους υψηλότερους στόχους μας»

(Στέλεχος Διαχειριστικής Αρχής).

3.11.2.2. Λειτουργίες και διαδικασίες

Δεν υπήρχε εμπειρία σε ζητήματα συμβάσεων ενοικίασης κατοικιών, τεχνικές βελτιώσεις σε κατοικίες σύμφωνα με τις τεχνικές απαιτήσεις του προγράμματος, προμήθεια οικοσκευών, μεταφορά οικοσκευής. Υπήρχε ανάγκη συνεργασίας με τις τεχνικές υπηρεσίες του κάθε Δήμου για τη σύνταξη τεχνικών μελετών.

«Στην αρχική φάση του προγράμματος ο Δήμος ανέλαβε να κάνει τις μισθώσεις των κατοικιών και αντιμετώπισε το εξής γραφειοκρατικό ζήτημα. Έπρεπε να κάνει τις μισθώσεις με την νομοθεσία του δημόσιου νομικού πλαισίου όπου θα έπρεπε να καταβάλει την εγγύηση ο ιδιοκτήτης. Σε πολλές περιπτώσεις εφευρέθηκαν ευέλικτες και νόμιμες διαδικασίες όπως με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου να γίνει απευθείας ανάθεση ξεχωριστά για την κάθε μίσθωση της κάθε κατοικίας»

(Μέλος της ομάδας παρακολούθησης έργου).

Οι αρμοδιότητες ήταν κωδικοποιημένες, είχαν όμως μεγάλο βαθμό δυσκολίας στην εφαρμογή, καθώς δεν υπήρχε προηγούμενη εμπειρία και εκπαίδευση των στελεχών.

«Τα στελέχη των Δήμων ανταποκρίθηκαν με μεγάλες δυσκολίες λόγω της γραφειοκρατίας και της καινοτομίας του προγράμματος.»

(Στέλεχος της Διαχειριστικής Αρχής)

Η αποτελεσματικότητα της άσκησης των αρμοδιοτήτων είναι με χαμηλή απόδοση καθώς τα στελέχη του Δήμου ασκούσαν παράλληλα πλήθος άλλων δραστηριοτήτων.

«Εργάστηκα για το πρόγραμμα παράλληλα με το αυξημένο φόρτο εργασίας της κεντρικής κοινωνικής υπηρεσίας. Πολλές φορές η πίεση που δεχόμουν από τους ωφελούμενους αλλά και τις γραφειοκρατικές διαδικασίες του προγράμματος ήταν μεγάλη.»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου)

Υπήρχαν προβλήματα συντονισμού και προγραμματισμού λόγω της δυναμικής φύσης του προβλήματος. Η ειδική ομάδα των ωφελουμένων είχε χαρακτηριστικά δύσκολης προσαρμογής και σε συνδυασμό με τη γραφειοκρατία των υπηρεσιών του Δήμου δημιουργούνταν επιπλέον προβλήματα στην υλοποίηση.

«Πολλές φορές χρονικές καθυστερήσεις που δημιουργούσε η γραφειοκρατία και η ανελαστικότητα των διαδικασιών δημιούργησε προβλήματα. Π.χ. οικογένεια μετά από έξωση έμεινε στον δρόμο τέσσερις ημέρες διότι ήταν αδύνατον να ξεπεραστούν εμπόδια για τη μίσθωση ακινήτου»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου).

«Η ένταξη οικογενειών στο πρόγραμμα είχε δυσκολίες, κάθε άτομο της οικογένειας ήταν και ωφελούμενος. Η ένταξη μίας πενταμελούς οικογένειας καταλάμβανε το μισό αριθμό ωφελούμενων που είχε δικαίωμα να εντάξει ο ένας Δήμος. Αυτό είχε ως συνέπεια η οικογένεια να μην ενταχθεί στο πρόγραμμα.»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου)

Το διαδημοτικό πρόγραμμα με ημερομηνία ένταξης 13 Οκτωβρίου 2014, ξεκίνησε την λειτουργία του τον Σεπτέμβριο του 2015 και θα έληγε λίγους μήνες αργότερα, τον Δεκέμβρη του 2015. Πήρε διαδοχικές παρατάσεις. Κάθε τέτοια παράταση δημιουργούσε ανασφάλεια και σύγχυση.

«Οι ωφελούμενοι βρέθηκαν πολλές φορές σε μεγάλη ανασφάλεια χωρίς να ξέρουν αν θα συνεχιστεί το πρόγραμμα και θα βρεθούν ξανά χωρίς στέγη»

(Μέλος της επιτροπής παρακολούθησης του έργου)

Η ανάπτυξη ενός πιλοτικού προγράμματος με ελλιπή σχεδιασμό δεν βοηθούσε τα στελέχη να αναπτύξουν σχέσεις εμπιστοσύνης με τους ωφελούμενους, παράγοντας με μεγάλη αξία στην υποστήριξη της ενεργής ένταξης.

«Ζητούσα από τους ωφελούμενους να με εμπιστευτούν και να είναι συνεπείς στη διαδικασία επανένταξης και ταυτόχρονα εγώ δεν ήμουν συνεπής απέναντι τους λόγω καθυστερήσεων που προέρχονταν από το πρόγραμμα χωρίς δική μου υπαιτιότητα»»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου)

«Οι ιδιοκτήτες των διαμερισμάτων που είχαν μισθωθεί για το πρόγραμμα, λόγω των αλλεπάλληλων παρατάσεων αντιμετώπιζαν σημαντικές καθυστερήσεις στις πληρωμές των μισθωμάτων.»

(Κοινωνική Λειτουργός Δήμου)

Εντοπίστηκαν μεγάλες δυσκολίες λόγω της γραφειοκρατίας στο στάδιο της χρηματοδότησης στην επιδότηση της εργασίας του ωφελούμενου, την οποία έπρεπε να λάβει ο εργοδότης μέσω του Δήμου.

«Ο συντονισμός των εργοδοτών με τον Δήμο και τους ωφελούμενους -εργαζόμενους που είχαν ενταχθεί στον πυλώνα της εργασιακής επανένταξης, ήταν το πιο δύσκολο στάδιο στην ανάπτυξη του προγράμματος.»

(Μέλος της επιτροπής της παρακολούθησης του έργου)

Παρουσιάστηκαν δυσκολίες στο στάδιο της εργασιακής επανένταξης. Ακόμα και στις περιπτώσεις που βρέθηκε θέση εργασίας, διάφορες δυσλειτουργίες από μέρους του ωφελούμενου και του περιβάλλοντος του δεν επέτρεπαν μακροχρόνια παραμονή στη θέση εργασίας και πλήρη ένταξη.

«Οι ωφελούμενοι είχαν συχνά ανάγκη από προστατευόμενες θέσεις εργασίας γιατί πολλές φορές διέκοπταν την εργασιακή τους σχέση για διάφορους λόγους. Αντίστοιχα οι εργοδότες ανέφεραν τις δυσκολίες που έφερναν οι ωφελούμενοι στο χώρο εργασίας που καθιστούσαν την επιδότηση μισθοδοσίας μη προνομιακή.»

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

Η επανένταξη των μακροχρόνιων αστέγων είχε μεγαλύτερες δυσκολίες σε σχέση με τα άτομα, που ήταν σε επισφαλή κατοικία.

«Στη διάρκεια της υλοποίησης του προγράμματος αντιμετωπίσαμε πολλές δυσκολίες στην ένταξη μακροχρόνιων αστέγων. Στις προσπάθειες μας να τους εντάξουμε αντιμετωπίσαμε το πρόβλημα της εξαφάνισης τους από τα καταλύματα τους.»

(Κοινωνική Λειτουργός του Δήμου)

Οι Δήμοι δεν μπόρεσαν να οργανώσουν αποτελεσματικά την εργασιακή και κοινωνική ένταξη των αστέγων.

«Οι κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων δεν εργάστηκαν με συστηματικό τρόπο και δεν μπόρεσαν να κινητοποιήσουν τις

δυνάμεις τις τοπικής κοινότητας (οργανισμούς, εταιρίες, ανάπτυξη της εταιρικής ευθύνης εταιριών, κ.α.) για την εργασιακή ένταξη των αστέγων.».

(Στέλεχος της Διαχειριστικής Αρχής)

3.11.2.3. Ανθρώπινο δυναμικό

Σε ένα νέο και καινοτόμο πρόγραμμα όπως το “Στέγαση και Επανάταξη” τα στελέχη του Δήμου είναι απαραίτητο να έχουν ανάλογη εμπειρία σε θέματα που σχετίζονται με την ειδική ομάδα όσων βιώνουν ακραίο κοινωνικό αποκλεισμό. Είναι ωστόσο απαραίτητη και η εξειδίκευση και η ενσωμάτωση επιστημονικής γνώσης για θέματα που αφορούν την ειδική ομάδα των αστέγων.

«Είναι απαραίτητη η στελέχωση των κοινωνικών υπηρεσιών με εξειδικευμένα στελέχη ώστε να μπορούν να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες των πολιτών»

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

Το έργο από τον οδηγό εφαρμογής δεν προσδιόρισε ακριβώς τις ειδικότητες των στελεχών για την υλοποίηση του έργου. Ο ανάδοχος και οι Δήμοι όρισαν το προσωπικό. Στην συγκεκριμένη περίπτωση της διαδημοτικής συνεργασίας, η αρχική επιλογή ήταν να γίνουν τέσσερις προσλήψεις στελεχών: δύο κοινωνικών λειτουργών, ενός διοικητικού στελέχους και ενός εργασιακού συμβούλου. Οι περιορισμοί όμως των νέων προσλήψεων προσωπικού στους Δήμους δεν επέτρεψε την πρόσληψη νέων στελεχών και οι ανάγκες του προγράμματος καλύφθηκαν με το ήδη υπάρχον προσωπικό.

«Το πιο δύσκολο στάδιο στην υλοποίηση του προγράμματος ήταν ότι το πρόγραμμα έπρεπε να υλοποιηθεί με ίδια μέσα των Δήμων γιατί δεν εγκρίθηκε από τον Επίτροπο η πρόσληψη τεσσάρων νέων εργαζομένων για την υλοποίηση του έργου, παρόλο που υπήρχε η χρηματοδότηση.».

(Μέλος της ομάδας παρακολούθησης έργου)

3.11.2.4. Χρηματοδότηση

Πολλές διαδικασίες απαιτούσαν πλήθος εγκρίσεων από διάφορα τμήματα των Δήμων, όπως η έκθεση μελέτης και αξιολόγηση κατοικίας από την τεχνική υπηρεσία του Δήμου ώστε να συνάψει σύμβαση ο ανάδοχος με ιδιώτη για την επισκευή των κατοικιών.

Παρόλο που υπήρχαν οι οικονομικοί πόροι από τον προϋπολογισμό του προγράμματος, ωστόσο δεν επετεύχθει μεγάλη απορρόφηση των πόρων. Η απορρόφηση του προϋπολογισμού έφτασε στο 65% λόγω δυσκολιών στη διαδικασία, που απαιτούσε η οικονομική υπηρεσία του Δήμου και ο έλεγχος από τον Επίτροπο.

«Κάθε πληρωμή προς τον ωφελούμενο για έξοδα διαβίωσης, καταβολή μισθώματος στον ιδιοκτήτη της κατοικίας, καταβολή μισθού σε εργοδότη απαιτούσε για τη ολοκλήρωση τους τη διαδικασία της ενταλματοποίησης και αποστολή για έγκριση στον Επίτροπο του Ελεγκτικού Συμβουλίου για καταστατικό έλεγχο δαπανών. Κατά το έτος 2016 ενταλματοποιήθηκαν πάνω από χίλιες (1000) εντολές πληρωμής από την ταμειακή υπηρεσία του δικαιούχου Δήμου.»

(Μέλος επιτροπής παρακολούθησης)

«Οι ωφελούμενοι έλαβαν παροχές που κάλυψαν βασικές ανάγκες τους, δεν έγινε όμως δυνατό να ολοκληρωθούν τα πλάνα επανένταξης λόγω των δυσκολιών που δημιουργήθηκαν κατά την υλοποίηση του προγράμματος».

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

3.11.3. Τρίτη θεματική: Προτάσεις και προοπτικές.

Στην τρίτη θεματική ενότητα καταγράφηκαν και αναπτύχθηκαν από τους ερωτώμενους, οι προτάσεις για βελτίωση του προγράμματος και η προοπτική του στο μέλλον.

Καταγραφή των στεγαστικών αναγκών των κατοίκων σε τοπικό επίπεδο.

«Όταν ξεκίνησε το πρόγραμμα δεν είχαμε κανενός είδους συστηματοποίηση στην καταγραφή των στεγαστικών αναγκών. Τώρα οι δομές καταπολέμησης της φτώχειας του Δήμου παρακολουθούν μέσω του εργαλείου καταγραφής των αναγκών, στην ενότητα της κατοικίας, με ειδική παράμετρο και υπάρχουν περισσότερα επικαιροποιημένα στοιχεία».

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

Καθορισμός του χρόνου παραμονής του ωφελούμενου στο πρόγραμμα.

«Γνωρίζαμε την χρονική λήξη του προγράμματος και προσπαθήσαμε να προσαρμόσουμε την επανένταξη του ωφελούμενου σε σχέση με τη λήξη του προγράμματος.»

(Κοινωνική Λειτουργός του Δήμου)

«Απαραίτητη προϋπόθεση ήταν να έχει καθοριστεί το μεγαλύτερο διάστημα παραμονής του ωφελούμενου στο πρόγραμμα. Ο κίνδυνος εξάρτησης από τις κοινωνικές υπηρεσίες ήταν μεγάλος.»

(Κοινωνική Λειτουργός του Δήμου)

«Για να γίνεται η διαχείριση του προγράμματος με ανάδοχο Δήμο, θα πρέπει από την φάση του σχεδιασμού να απλοποιηθούν οι διαδικασίες διαχείρισης των οικονομικών στοιχείων και να μην ακολουθούν τον έλεγχο του Επιτρόπου και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης»

(Μέλος επιτροπής παρακολούθησης)

«Πρέπει να υπάρχει ξενώνας ή διαμερίσματα για τη βραχυχρόνια στέγαση ατόμων και οικογενειών που είναι σε κρίση από διάφορες αιτίες. Να υπάρχει μια εστία που θα παρέχει προστασία, μικρής χρονικής διάρκειας για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών»

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

«Σε περίπτωση συνέχισης του προγράμματος με παράταση, η επιλογή των νέων ωφελουμένων πρέπει να γίνεται με πιο αυστηρά κριτήρια. Να εντάσσονται άστεγοι που διαμένουν στον δρόμο και όσοι

μετακινούνται από δομές φιλοξενίας αστέγων. Οι υπόλοιποι να εξυπηρετούνται από παροχές και υπηρεσίες που υπάρχουν στον Δήμο.»

(Στέλεχος της Διαχειριστικής Αρχής)

«Στις Διευθύνσεις Κοινωνικής Πολιτικής των Δήμων είναι σημαντικό να δημιουργηθούν τμήματα διαχείρισης προγραμμάτων. Πολλές δράσεις στην Τοπική Αυτοδιοίκηση έχουν χαρακτήρα προγραμμάτων, συγχρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή από κρατικό προϋπολογισμό όπως είναι το «Στέγαση και Επανένταξη»».

(Μέλος επιτροπής παρακολούθησης)

«Ο σχεδιασμός του Δήμου σε θέματα τοπικής ανάπτυξης λαμβάνει υπόψη του και τους πολίτες που βρίσκονται σε ακραίο κοινωνικό αποκλεισμό. Η πρόληψη είναι η απάντηση ώστε να μειωθεί ο αριθμός των αστέγων.»

(Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Πολιτικής)

3.12. Ανακεφαλαίωση

Στο τρίτο κεφάλαιο συστηματοποιήθηκε και παρουσιάστηκε η ποιοτική έρευνα στους τέσσερις Δήμους της διαδημοτικής συνεργασίας. Παρουσιάστηκε η μεθοδολογία που επιλέχθηκε, ο σκοπός της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν και τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν. Καθορίστηκε το ερευνητικό δείγμα και μελετήθηκαν εκτενώς τα ζητήματα δεοντολογίας και οι περιορισμοί που θέτει η μελέτη. Στη συνέχεια εξειδικεύτηκαν οι ερευνητικές ερωτήσεις και μετά τη συλλογή των δεδομένων αναπτύχθηκε θεματική ανάλυση σε ενότητες και υποενότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

4.1. Εισαγωγή

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναπτύσσονται τα συμπεράσματα όπως συσχετίζονται με τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε. Παρουσιάζονται προτάσεις για τη αλλαγή των βασικών θεματικών περιοχών ανάπτυξης του προγράμματος.

Στο κεφάλαιο αυτό η μελέτη επικεντρώθηκε στο διαδημοτικό πρόγραμμα και λαμβάνοντας υπόψη όλο το θεωρητικό υπόβαθρο συσχέτισε τα αποτελέσματα και ανέδειξε τα βασικά συμπεράσματα. Οι προτάσεις που αναφέρονται οριοθετούνται στο γενικό πλαίσιο της κοινωνικής συνοχής και μείωσης των ανισοτήτων.

4.2. Γενικά συμπεράσματα

Η διαδημοτική συνεργασία των τεσσάρων Δήμων που υλοποίησε το έργο «Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Νέας Φιλαδέλφειας –Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου» στο πλαίσιο του Προγράμματος «Στέγαση κα Επανένταξη» περιείχε δύο βασικές καινοτομίες. Η πρώτη καινοτομία ήταν η κοινωνική παροχή που έλαβαν οι πολίτες που αντιμετώπιζαν ακραίο κοινωνικό αποκλεισμό και έλλειψη ή επισφαλή στέγη. Η δεύτερη καινοτομία ήταν η σύμπραξη όμορων Δήμων της ίδιας Περιφέρειας με τη δημιουργία κοινού οργανωτικού σχήματος το οποίο σχεδίασε, οργάνωσε και υλοποίησε με επιτυχία το έργο και οι Δήμοι εφάρμοσαν συντονισμένα πολιτικές κοινωνικής ένταξης, ασκώντας τις αρμοδιότητες που τους έδινε ο νόμος «Καλλικράτης».

Το πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη» είναι ένα σύγχρονο και καινοτόμο εργαλείο, σχεδιασμένο για ειδικές ομάδες στόχου που πλήττονται από την μεγάλη οικονομική κρίση. Οι παρεμβάσεις του, αντιμετωπίζουν τα άτομα με ολιστική προσέγγιση, παρέχοντας άμεση στέγαση (ενοίκιο, οικοσκευή, κάλυψη βασικών αναγκών επιβίωσης, κ.α.), κοινωνική φροντίδα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για επιστροφή στον κοινωνικό ιστό μέσω της παροχής υπηρεσιών εργασιακής ένταξης

(ενδυνάμωση, επαγγελματική επανατοποθέτηση, στήριξη για εύρεση, διατήρηση και επιδότηση εργασίας).

Το έργο «Στέγαση, σίτιση και κοινωνική φροντίδα για πολίτες των Δήμων Νέας Ιωνίας, Νέας Φιλαδέλφειας –Χαλκηδόνας, Ηρακλείου Αττικής και Χαλανδρίου» στο πλαίσιο του Προγράμματος «Στέγαση και Επανάταξη» ήταν το αποτέλεσμα της πρωτοβουλία των διοικήσεων των τεσσάρων Δήμων, να δημιουργήσουν ένα καινοτόμο οργανωτικό σχήμα, που για την υλοποίησή του βασίζεται αμιγώς στις εσωτερικές δυνάμεις των Δήμων.

4.3. Ειδικά συμπεράσματα στην ενότητα του σχεδιασμού

Ο σχεδιασμός του έργου άρχισε με τη σύνταξη της πρότασης - αίτησης για την ένταξη στο πρόγραμμα «Στέγαση και Επανάταξη», ενεργοποιήθηκαν όλα τα δυναμικά στοιχεία του κάθε Δήμου που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την δράση, όπως οι δομές καταπολέμησης της φτώχειας και οι υπηρεσίες υποστήριξης ευάλωτων ομάδων.

Για το διαδημοτικό πρόγραμμα συνεργασίας εγκρίθηκαν σύμφωνα με το σχέδιο δράσης, 35 θέσεις ωφελουμένων. Το πρόγραμμα διαχειρίστηκε επιτυχώς τη στέγαση και την επανάταξη 45 ωφελουμένων συνολικά στα 3 χρόνια λειτουργίας του.

Στην γεωγραφική περιοχή της διαδημοτικής συνεργασίας λειτουργεί μόνο ένας κοινωνικός ξενώνας από την ομάδα στόχου του προγράμματος, η «Στέγη Ανηλίκων Περιεσού» που ανήκει στην Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Αθηνών του Υπουργείου Δικαιοσύνης με τον οποίο έγινε συνεργασία. Δεν υπήρχαν άλλες συνεργασίες για ένταξη αστέγων από άλλες κοινωνικές δομές φιλοξενίας αστέγων που λειτουργούν σε άλλους Δήμους.

Υπήρχαν ασάφειες στην κατανόηση της οντότητας του ωφελούμενου σε σχέση με τα νοικοκυριά. Από την έρευνα καταγράφηκαν ελλείψεις στην συστηματική καταγραφή της ομάδας στόχου σε σχέση με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που απαιτούσε το πρόγραμμα. Δεν έδινε έμφαση στις ειδικές ομάδες που σχετίζονται με προβλήματα της απώλειας στέγης (μονογονεϊκές οικογένειες, μακροχρόνια άνεργοι, μοναχικοί άνεργοι με προβλήματα εξάρτησης, άτομα χωρίς οικογενειακό και κοινωνικό

περιβάλλον. Προτεραιότητα για την εύρυθμη λειτουργία του προγράμματος έδιναν σε μεμονωμένα άτομα ή ολιγομελή νοικοκυριά αντί για πολυμελείς οικογένειες.

Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε αρχικά για ένα χρόνο. Οι ανάγκες των ενταγμένων ωφελούμενων στο πρόγραμμα δεν καλύφθηκαν στο προκαθορισμένο χρονικό διάστημα του ενός έτους. Για αυτό το λόγο το πρόγραμμα έλαβε παρατάσεις, χωρίς να έχουν μελετηθεί κατά τον σχεδιασμό του. Με τις παρατάσεις του προγράμματος, αναδείχτηκε το κενό που υπήρχε στην ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του προβλήματος της έλλειψης στέγης από την κεντρική κοινωνική πολιτική. Δεν υπήρχε πρόβλεψη για την περαιτέρω υποστήριξη των ωφελούμενων που εξ αρχής δεν εντάχθηκαν στον πυλώνα της επανένταξης και αναγκαστικά εγκλωβίστηκαν στον πρώτο πυλώνα του προγράμματος.

Ο σχεδιασμός των διαδικασιών είχε ελλείψεις καθώς δεν είχαν σχεδιαστεί και μοντελοποιηθεί πολλές διαδικασίες που απαιτούνταν από την υλοποίηση ενός Δήμου ή μιας διαδημοτικής συνεργασίας. Αυτό είχε ως συνέπεια να αντιμετωπίζονται κάθε φορά τα τρέχοντα προβλήματα χωρίς προκαθορισμένες διαδικασίες επίλυσης.

4.4. Ειδικά συμπεράσματα στην ενότητα της υλοποίησης

Τα τμήματα των Οικονομικών και της Τεχνικής Υπηρεσίας των Δήμων δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία στην υλοποίηση ανάλογων προγραμμάτων. Επιπλέον, το πρόγραμμα εξαρτιόταν από τις διαδικασίες έγκρισης και ελέγχου της δημόσιας διοίκησης, με συνέπεια να απαιτείται μεγάλος αριθμός εγγράφων και γραφειοκρατίας. Κατά συνέπεια, ο απαιτούμενος χρόνος για την εκτέλεση των διαδικασιών ήταν μεγάλος και δημιουργούσε ασφυκτικούς περιορισμούς στα στελέχη της ομάδας υλοποίησης και παρακολούθησης του έργου.

Η απορρόφηση του προϋπολογισμού έφτασε στο 65% λόγω της αυξημένης γραφειοκρατίας και των δυσκολιών που προέκυπταν από τον έλεγχο του Επίτροπου και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Επιπρόσθετες δυσκολίες προέκυψαν στην υλοποίηση των δράσεων όπως η αποκατάσταση κατοικιών από υπηρεσίες που ανήκουν στον Δήμους.

Η ομάδα των ωφελούμενων έχει ειδικά χαρακτηριστικά στην προσαρμογή και στη συνεργασία με τις κοινωνικές υπηρεσίες. Αυτό επιβάρυνε τα προβλήματα του

συντονισμού και του προγραμματισμού λόγω της δυναμικής φύσης του προγράμματος.

Οι περιορισμοί των νέων προσλήψεων προσωπικού στους Δήμους στέρησε από το διαδημοτικό πρόγραμμα τη δυνατότητα πρόσληψης νέων στελεχών που θα εργάζονταν στο πρόγραμμα με πλήρη απασχόληση και θα πρόσφεραν περισσότερες υπηρεσίες. Οι ανάγκες του προγράμματος καλύφθηκαν με το ήδη υπάρχον προσωπικό παράλληλα με τις αυξημένες αρμοδιότητες που είχαν στις υπηρεσίες τους.

Στον πυλώνα της εργασιακής επανένταξης εντοπίστηκαν τα μεγαλύτερα προβλήματα με την γραφειοκρατία και την αδυναμία προσαρμογής των διαδικασιών του δημοσίου στην επιδότηση εργασίας των ωφελουμένων.

Δεν είχε αναπτυχθεί οργανωμένο σχέδιο συνεργασίας των δυνάμεων της τοπικής ενότητας (Δήμοι, δημόσιοι οργανισμοί, εταιρείες, φορείς της κοινωνίας των πολιτών.), ώστε να πλαισιωθεί η διαδικασία της επανεκπαίδευσης, της εύρεσης εργασίας και της ουσιαστικής ένταξης των ωφελουμένων.

4.5. Ειδικές προτάσεις για τη βελτίωση του Προγράμματος της διαδημοτικής συνεργασίας

Βασικός στόχος είναι η δημιουργία στρατηγικού σχεδιασμού για τη στήριξη και διασφάλιση της στέγης σε κάθε πολίτη ώστε να γίνει οριζόντια πολιτική στους Δήμους που θα διαπερνά το σύνολο των υπηρεσιών. Οι ειδικές προτάσεις βελτίωσης αναπτύσσονται σε τρεις ομάδες, σε θεσμικό, οργανωτικό και επιχειρησιακό επίπεδο.

4.5.1. Θεσμικές προτάσεις

1. Το αρμόδιο Υπουργείο πρέπει να σχεδιάσει κεντρική πολιτική για την υποστήριξη της στέγης και της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα. Το πρόγραμμα “Στέγαση και Επανένταξη” δεν έχει μακρόπνοο χρονικό ορίζοντα.
2. Οριζόντιες πολιτικές και δράσεις στους τέσσερις Δήμους για την αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας με έμφαση στις ειδικές ομάδες που σχετίζονται περισσότερο με έλλειψη στέγης.
 - μονογονεϊκές οικογένειες,

- μακροχρόνια άνεργοι,
 - μοναχικοί άνεργοι με προβλήματα εξάρτησης,
 - άτομα χωρίς οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον.
3. Διασύνδεση των Δήμων με το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης για το σχεδιασμό και τον συντονισμό μιας αποτελεσματικής πολιτικής που θα παρέχει τη δυνατότητα παρακολούθησης και αξιολόγησης. Με αυτόν τον τρόπο θα γίνεται καταγραφή των υλοποιούμενων προγραμμάτων και αξιολόγηση της επίδρασής τους ανά περιφέρεια.
 4. Δυνατότητα πρόσληψης εξειδικευμένου προσωπικού για την κάλυψη ειδικών αναγκών.
 5. Σύμπραξη με Δήμους της ίδιας περιφέρειας που αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα.

4.5.2. Οργανωτικές προτάσεις

1. Πρωτογενή καταγραφή και παρακολούθηση των στοιχείων των αστέγων και επαπειλούμενων με έλλειψη στέγης πολιτών στους Δήμους.
2. Εντοπισμός και επιλογή των ατόμων που αντιμετωπίζουν ακραίο κοινωνικό αποκλεισμό και έλλειψη στέγης.
3. Διασύνδεση όλων των βάσεων δεδομένων που καταγράφονται οι δημότες με κοινωνικά προβλήματα (κοινωνικά παντοπωλεία, συσσίτια, Κ.Ε.Α.) και εξόρυξη δεδομένων με την πιθανή πρόβλεψη ατόμων που απειλούνται από την έλλειψη στέγης.
4. Σχεδιασμός ατομικού πλάνου ωφελουμένου και μοναδική έγκριση του από μια αρχή. Όλες οι υπηρεσίες προς τους ωφελούμενους πηγάζουν από τα εξατομικευμένο σχέδιο δράσης για τη βέλτιστη αντιμετώπιση των αναγκών του.
5. Δημιουργία δικτύου στους τέσσερις δήμους όλων των φορέων που μπορούν να εμπλέκονται στην ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου προγράμματος αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού.

6. Επιλογή απλών δεικτών παρακολούθησης αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας, όπως:
 - αριθμός ατόμων,
 - χρόνος υλοποίησης κάθε δράσης,
 - κόστος υλοποίησης,
 - ικανοποίηση των ωφελουμένων
 - τελικά ποσοτικά και ποιοτικά αποτελέσματα της κοινωνικής ένταξης.
7. Παρακολούθηση σε εξατομικευμένη βάση με συμμετοχή των ωφελουμένων από τον σχεδιασμό ως την τελική φάση.
8. Η αξιολόγηση θα γίνει με φόρμες καταγραφής των αποτελεσμάτων σε τακτά χρονικά διαστήματα και με τη συμμετοχή των ωφελουμένων.

4.5.3 Επιχειρησιακές προτάσεις

1. Απλούστευση των διαδικασιών προμήθειας οικοσκευής και επιδιορθώσεις κατοικιών βάση ατομικού πλάνου που σχεδιάζεται από τις κοινωνικές/τεχνικές υπηρεσίες και αποφασίζεται από τον Επιστημονικό Υπεύθυνο του έργου.
2. Στο πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη» προτείνεται η σύμπραξη των Δήμων με τεχνικά γραφεία και με το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (Τ.Ε.Ε.) για την σύνταξη τεχνικών μελετών.
3. Αξιοποίηση διαμερισμάτων και ακινήτων που ανήκουν στους Δήμους για να χρησιμοποιηθούν για τις στεγαστικές ανάγκες πολιτών με βάση το άρθρο 13 του νόμου 4368/2016.
4. Ανάπτυξη της εξωστρέφειας με συνεργασία με τοπικούς φορείς που θα συμβάλουν στην επανένταξη όπως: εμπορικοί σύλλογοι, επιχειρήσεις.
5. Διεύρυνση της ομάδας εργασίας με τη συμμετοχή ειδικοτήτων των οικονομικών και τεχνικών επιστημών. Εκπαίδευση των στελεχών των Δήμων που εργάζονται για τη δράση ώστε να υλοποιήσουν ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης.

4.6. Γενικές προτάσεις για τη βελτίωση του Προγράμματος «Στέγασης και Επανένταξης»

Βασικό κριτήριο για την ανάπτυξη των παρακάτω προτάσεων είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος με την επίλυση των βασικών θεμάτων που ανέδειξε η παρούσα μελέτη.

Η βελτίωση της αποτελεσματικότητας αποσκοπεί στην αύξηση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους ωφελούμενους, την ενεργή και βιώσιμη κοινωνική ένταξη των ωφελουμένων καθώς και την αύξηση της ροής για την κάλυψη μεγαλύτερου αριθμού ωφελουμένων.

4.6.1. Πρόταση 1: Ο συντονισμός στην ευθύνη της Τοπική Αυτοδιοίκηση

Ο θεσμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης έτσι όπως εξελίχτηκε τα τελευταία χρόνια συντονίζει δράσεις και μέτρα για την υλοποίηση της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής και υποστηρίζει την ενδυνάμωση των πολιτών για κοινωνική και εργασιακή ένταξη.

Κατά την εφαρμογή το διαδημοτικό πρόγραμμα υποστήριξης στέγης και ένταξης, παρείχε υπηρεσίες σε ευάλωτη ομάδα δημοτών που αντιμετώπιζαν προβλήματα ακραίου κοινωνικού αποκλεισμού. Ανέδειξε το θέμα έλλειψης συστηματικής καταγραφής των αναγκών σε συνολικούς αριθμούς και σε ποιοτικά χαρακτηριστικά.

Απαραίτητη είναι η ανάπτυξη ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος σε επίπεδο περιφέρειας όπου συνδέονται όλες οι βάσεις δεδομένων των Δήμων / ΕΚΚΑ ώστε να πραγματοποιείται εξόρυξη δεδομένων σχετικά με τα άτομα που απειλούνται από ακραίο κοινωνικό αποκλεισμό.

Τα παραπάνω θα συντονίζονται θεσμοθετημένα από το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης. Αυτό θα συμβάλει στο σχεδιασμό μιας αποτελεσματικής πολιτικής που θα αξιοποιεί δεδομένα, νέους σύγχρονους δείκτες με σύνθετους τρόπους μέτρησης, θα παρέχει τη δυνατότητα παρακολούθησης και αξιολόγησης. Με αυτόν τον τρόπο θα γίνεται καταγραφή των υλοποιούμενων προγραμμάτων και αξιολόγηση της επίδρασής τους.

4.6.2. Πρόταση 2: Τοπικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη

Ο αναπτυξιακός σχεδιασμός και η συνέργεια με χωροταξική και πολεοδομική πολική στα περιφερειακά και τοπικά προγράμματα ανάπτυξης είναι αναγκαίο να είναι εναρμονισμένα μεταξύ τους, ώστε να στοχεύουν στην συγκέντρωση δυνάμεων και στη σχεδιασμένη και βιώσιμη ανάπτυξη.

Απαραίτητος είναι ο σχεδιασμός προγράμματος για την επιστημονική και τεχνική υποστήριξη των τοπικών φορέων, που εμπλέκονται στη διαχείριση των τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων, για την υλοποίηση του στόχου της κοινωνικής συνοχής.

Απλούστευση των διαδικασιών υλοποίησης προγραμμάτων κοινωνικής συνοχής για ανάδοχους Δήμους όπου δεν θα περιορίζονται από τις διαδικασίες της δημόσιας διοίκησης. Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και ενημέρωση των στελεχών των Δήμων για τον προγραμματισμό και τη διαχείριση προγραμμάτων πρόληψης και ένταξης των ευάλωτων ομάδων.

4.6.3. Πρόταση 3: Ενεργή συμμετοχή ομάδας στόχου και κοινωνικό περιβάλλον

Δημιουργία μηχανισμού για την ενεργή συμμετοχή των ωφελουμένων. Η κοινωνική συνοχή ως αξίωμα επιβάλλει τη διαδικασία συμμετοχής όλων των εμπλεκόμενων πλευρών. Μέχρι σήμερα δεν έχουν γίνει σημαντικά βήματα προς τη συμμετοχή όλων όσων ως υποκείμενα συμμετέχουν στις δράσεις.

Πρωτοβουλίες σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο για ενδυνάμωση της κουλτούρας για ενεργή ένταξη, μείωση των ανισοτήτων και κοινωνική συνοχή. Η δημιουργία ενός τέτοιου περιβάλλοντος δίνει οφέλη στο ίδιο το άτομο και στην κοινωνία συνολικά.

4.7. Ανακεφαλαίωση

Το τέταρτο κεφάλαιο πραγματεύτηκε τα συμπεράσματα σχετικά με: θέματα σχεδιασμού, καταγραφής αναγκών, επιλογής ωφελουμένων, καταγραφής διαδικασιών υλοποίησης του προγράμματος, ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού, έτσι όπως καταγράφηκαν από την έρευνα. Αναδείχτηκαν θέματα της εξέλιξης και της

προοπτικής του προγράμματος και των αποτελεσμάτων του. Τέλος παρουσιάστηκαν προτάσεις για την αύξηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος με την επαναπλαισίωση των βασικών θεμάτων που ανέδειξε η παρούσα μελέτη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αράπογλου Β, Γκούνης Κ., Σιατίτσα Δ., Σουλελέ Δ. (Οκτώβριος 2015), Κοινωνική επισφάλεια και έλλειψη στέγης στην Αθήνα: Διαδρομές αποκλεισμού και ένταξης, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων.
- ΓΓΠ – ΥΕΚΑΠ – Γενική Γραμματεία Πρόνοιας / Γενική Διεύθυνση Πρόνοιας, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. (2013), *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αντιμετώπιση του Προβλήματος της Έλλειψης Στέγης*, Τμήμα Προστασίας Ευπαθών Ομάδων, Διεύθυνση Κοινωνικής Αντίληψης και Αλληλεγγύης, Αθήνα.
- ΕΛΣΤΑΤ (2017), *Υλική Στέρηση και Συνθήκες Διαβίωσης: Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών έτους 2016: Περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2015*, Αθήνα.
- Εμμανουήλ Δ. (2006), Η κοινωνική πολιτική κατοικίας στην Ελλάδα: Οι διαστάσεις μιας απουσίας, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 120, 3-35.
- Εμμανουήλ Δ., Βελίδης Β., Στρουσοπούλου Ε. (1996). *Η στέγαση των χαμηλών εισοδημάτων στην Ελλάδα*, ΔΕΠΟΣ, Αθήνα.
- Θελερίτη Μαρια, (επιμ.) (2008), *Η Άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής σε Τοπικό Επίπεδο: Προτάσεις για τη Διαμόρφωση ενός Νέου Μοντέλου*», ΚΕΔΚΕ. ΕΕΤΑΑ, Αθήνα.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα: Κριτική.
- Καραγκούνης Βασίλης (2008), *Κοινοτική Εργασία και Τοπική Ανάπτυξη*, Εκδότης: ΤΟΠΟΣ, Αθήνα.

ΚΥΑΔΑ - Κέντρο Υποδοχής & Αλληλεγγύης Δήμου Αθηναίων (2016), *Αποτελέσματα έρευνας street work που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου καταπολέμηση της φτώχειας και της κοινωνικής περιθωριοποίησης*, Αθήνα.

Σκαμνάκης Χριστόφορος - Χάρδας Αναστάσιος (2017), Κοινωνική πολιτική στο τοπικό επίπεδο, η υπο-κλιμάκωση της κοινωνικής προστασίας τα χρόνια της κρίσης, Κοινωνική Πολιτική, Επιστημονικό Ηλεκτρονικό Περιοδικό, Ιανουάριος Τεύχος 7, ΕΕΚΠ, Αθήνα.

Φιλία Ίσαρη και Μάριος Πούρκος,, (2015), «Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας - Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση», ΣΕΑΒ, ISBN: 978-960-603-455-8.

Χανούμη Μ, Παπαπέτρου Γ, Σπυροπούλου Ν, Φρονίμου Ε. και Χρυσάκης Μ. (επιμ.) (2010). *Το κοινωνικό πορτρέτο της Ελλάδας*, ΕΚΚΕ-ΙΝΚΠΟ, Αθήνα.

Robson, C., (2007). Η έρευνα του πραγματικού κόσμου (μτφρ. Β. Νταλάκου και Κ. Βασιλικού, επιμ. Κ.Μιχαλοπούλου). Αθήνα: Gutenberg.

Ξενόγλωσση

Arapoglou, Vassilios Petrou (2002), *Social and spatial dimensions of homelessness in Athens: Welfare networks and practices of care professionals*. Diss. London School of Economics and Political Science, United Kingdom.

Arapoglou Vassilis, Gounis Kostas (2015), Poverty and homelessness in Athens: governance and the rise of an emergency model of social crisis management, Hellenic Observatory, European Institute.

Arapoglou Vassilis, Gounis Kostas (2015), Poverty and homelessness in Athens: governance and the rise of an emergency model of social crisis management, Hellenic Observatory, European Institute.

Anderson & Tulloch (2000), Pathways through homeless: a review of the research evidence, Scottish Homes.

Anderson, Isobel and Julie Christian (2003), Causes of homelessness in the UK: A dynamic analysis. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 13.2.

- Apicello, J. (2010), A paradigm shift in housing and homeless services: Applying the population and high-risk framework to preventing homelessness, *The Open Health Services and Policy Journal*, 3, pp. 41-52.
- Bassuk, E. L., Volk, K. T. and Olivet, J. (2010), A framework for developing supports and services for families experiencing homelessness, *The Open Health Services and Policy Journal*, 3, pp. 34-40.
- Braun, Virginia, and Victoria Clarke, (2006), "Using thematic analysis in psychology." *Qualitative research in psychology* 3.2, pp. 77-101.
- Buckner, J. C. (2004), Impact of homelessness on children. *Encyclopedia of homelessness*, 1, 74-76.
- Busch-Geertsema, V., & Sahlin, I. (2007), The role of hostels and temporary accommodation. *European Journal of Homelessness* _ Volume.
- Busch-Geertsema, V. (2013), *Housing First Europe: Final Report: European Union Programme for Employment and Social Solidarity*, Bremen/Brussels.
- Edgar, B. (2009). *European review of statistics on homelessness*, FEANTSA, Brussels.
- FEANTSA (2009), *ETHOS: European Typology of Homelessness and Housing Exclusion*, FEANTSA, Brussels.
- Fitzpatrick, S. (2005). Explaining homelessness: a critical realist perspective. *Housing, Theory and Society*, 22(1), 1-17.
- Paugam, Serge (1996), *Sous La direction exclusion social*, Ed. La Découverte, Paris.
- Sahlin, I. (2013), Preparing or Postponing?. *European Journal of Homelessness* _ Volume, 7(2).
- Sapounakis, Aristides (1997), *Innovative services for the homeless in the Greek context National Report*, Athens.

Sapounakis, A. (2004), *National updates of Policies and Statistics on Access to Housing and Homelessness in Greece–2004*, Unpublished Report for the European Observatory on Homelessness, FEANTSA, Athens.

Sapounakis, Aristides and Vassilis Arapoglou (2005), *National Review of Policies on Access to Housing and Homelessness*, Unpublished Report for the European Observatory on Homelessness, FEANTSA, Athens.

Sapounakis, Aristides (2005), *European Observatory on Homelessness: Statistics Review*, Athens.

Tsemberis, S., & Eisenberg, R. F. (2000), Pathways to housing: Supported housing for street-dwelling homeless individuals with psychiatric disabilities. *Psychiatric services*, 51(4), 487-493.

Ιστότοποι και πρωτογενείς πηγές

ESTIA –UNHCR, http://estia.unhcr.gr/el/home_page/ [πρόσβαση 9 Φεβρουαρίου 2018].

ETHOS – Ευρωπαϊκή τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία http://www.feantsa.org/download/el___6311838887283173706.pdf [πρόσβαση 9 Φεβρουαρίου 2018].

Γενική Γραμματεία Ισότητας, <http://www.isotita.gr/emfyli-via/> [πρόσβαση στις 23 Φεβρουαρίου 2018].

Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας,
<http://civilprotection.gr/el/%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%86%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1-0> , [πρόσβαση στις 23 Φεβρουαρίου 2018].

Δομές –Υποδομή –Καταλύματα,
http://www.enallaktikos.gr/kg15el_domespodoxikatalymata-gia-anergoys-

astegoys-prosfyges-kakopoiimenes-gynaikes-xristes-anilikoy-s-psyxika-pasxontes_t147.html, [πρόσβαση στις 17 Φεβρουαρίου 2018].

Ευρωπαϊκό έτος για την καταπολέμηση της φτώχειας, Europa EU <https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwihpbDA8qjYAhUSS5oKHe2WDjAQFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FBlobServlet%3FdocId%3D1693%26langId%3Del&usg=AOvVaw0JTYmp-e3zgt4UhXvjEN58> [πρόσβαση 9 Φεβρουαρίου 2018].

Κέντρα πρόληψης των εξαρτήσεων και προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας, <http://www.moh.gov.gr/articles/health/domes-kai-draseis-gia-thn-yygeia/antimetwpish-eksarthsewn/eksarthsiogones-oysies/plhrofories-gia-prolhps-h-ndash-antimetwpish-ths-eksarthshs-apo-eksarthsiogones-oysies/5268-domes-egkekrimenwn-forewn-apeksarthshs-apo-eksarthsiogones-oysies?fdl=12813>, [πρόσβαση στις 23 Φεβρουαρίου 2018].

Περιφέρεια Αττικής (2016 α), Κέντρα Κοινότητας, Αθήνα.

Περιφέρεια Αττικής, (Μελέτη από ΗΡΩΝ Συμβουλευτική - Καλογήρου Σταμάτης), (Αύγουστος 2015), «Συστημική καταγραφή υφιστάμενης κατάστασης – Οριοθέτηση στρατηγικών επιλογών στα πεδία της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας», Έκδοση 1.3, Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας, Αθήνα.

«Στέγαση και Επανάταξη», (2014), Αναμορφωμένη αίτηση χρηματοδότησης πρόγραμμα, Δήμος Ιωνίας Νέας, Δημοσίευτο.

Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, (2012), «Κοινωνικές Δομές Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας», ΕΣΠΑ – Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Θεματικός Άξονας 4, Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, (2016), «Οδηγός Εφαρμογής και Λειτουργίας Κέντρων Κοινότητας», Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, (2016), «Οδηγός Εφαρμογής της υπ. Αριθμ. Δ23/ΙΚ30299/2377ΚΤΑ(ΥΕΚ Β' 2089-7-7-2016.

Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής της πρώτης φάσης του προγράμματος κοινοτικό εισόδημα αλληλεγγύης», Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, (2014), «Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη», Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας, Γενικής Γραμματεία Πρόνοιας, 1. ΟΔΗΓΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ. «ΣΤΕΓΑΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ». (Στο πλαίσιο των Δράσεων Στέγασης, Σίτισης και Κοινωνικής Φροντίδας για τους Αστεγούς, <http://www.eiead.gr/publications/docs/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82%20%CE%95%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AE%CF%82.pdf> [πρόσβαση 9 Φεβρουαρίου 2018].

Υπουργείο Υγείας, (2016), «Ν.4368/2016. Υπό κεφάλαιο Ε1:Μέτρα ανακούφισης από την ανθρωπιστική κρίση και διασφάλιση της καθολικής υγειονομικής περιθαλψης του πληθυσμού», Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας, Γενικής Γραμματεία Πρόνοιας, (2018) <https://aplo.yeka.gr/Pages/Pronoia/ProstasiaOikogeneias/ProstasiaIlikiomenwn.aspx>, Αθήνα, [πρόσβαση στις 3 Φεβρουαρίου 2018].